

# Bachelorscriptie

## Wachters op de muur?

Over de religieuze onderbouwing van de weigering van  
dienstplicht door Haredi in Israël.

Scriptie aangeboden aan:

dr. Christoph Baumgartner

Departement filosofie en religiewetenschap

Faculteit Geesteswetenschappen

Universiteit Utrecht

Willem Overes

Studentnr.: 5519853

Datum: 5 juli 2017

Begeleid door: dr. Eric Ottenheijm.



# Inhoud.

<b>Inleiding</b> .....	5
Het debat.....	5
Methodologische aanpak.....	7
Uitdagingen.....	8
<b>Hoofstuk 1: Een 'natie in strijd.'</b> .....	9
Inleiding.....	9
Oorsprong van de militaire ideologie.....	10
Recente ontwikkelingen t.o.v. de militaire ideologie.....	12
Conclusie.....	14
<b>Hoofdstuk 2: Het Status Quo compromis en grote groei van uitzonderingsposities</b> .....	17
Inleiding.....	17
Orthodox Jodendom.....	17
Algemene uitzonderingsregels voor militaire dienstplicht in Israël.....	20
Het Status Quo compromis.....	21
Pogingen om yeshivastudenten in dienst te doen treden.....	25
Conclusie.....	26
<b>Hoofdstuk 3: 'Warrior monks', de Haredi als (mede)strijders</b> .....	29
Inleiding.....	29
Verhoudingen tussen de verschillende (religieuze) groeperingen in Israël.....	29
Zicht op de religieuze dimensie.....	31
Argumentatie van de Haredi.....	32
Conclusie.....	38
<b>Hoofdstuk 4: Een generatiekloof? Verschillen tussen generaties in houding t.o.v. dienen in de IDF</b> .....	41
Inleiding.....	41
De staat als vanzelfsprekend(er) voor jonge Haredi.....	42
Het hoge ideaal van de geleerde.....	42
Economische motieven.....	43
Conclusie.....	43
<b>Conclusie</b> .....	45
Verder onderzoek.....	47
<b>Bibliografie</b> .....	49



# Inleiding.

## Het debat.

Op woensdag 12 Maart 2014 werd in Israël een wet aangenomen die ultraorthodoxe Joden verplicht om in dienst te gaan. Hoewel een meerderheid van de Knesset (het Israëlische Parlement) vóór stemde, schitterden de tegenstanders door afwezigheid; 52 van de 120 leden waren uit protest weggebleven bij de stemming.<sup>1</sup> Het doorvoeren van deze wet maakte na 64 jaar een einde aan de uitzonderingspositie van ultraorthodoxe Joden, wat leidde tot hevige protesten. Enkele passages uit een nieuwsbericht uit 'The Guardian' geven een indruk van de verschillende posities rond het debat:

"The debate has gripped the Jewish state. For Israel's ultra-Orthodox, the preservation of the Haredim's right to study rather than serve represents a battle for the preservation of the Jewish people, pitting the value of the body against the worth of the soul."

"I believe if you take from the government you have to give back to it." This is the opinion of most Israelis, many of whom are outraged that the state pours money into a community that does not work, typically has large numbers of children, does not pay taxes and does not serve in the military.

"You think it's so easy to sit and study all day, bring up seven children on \$700 a month? No, it's very hard." [...] These men, in his opinion, are as critical for the defence of Israel as the army. They provide spiritual protection. "The Torah is saving and guarding the Jews," Uri said.<sup>2</sup>

Het debat rond de militaire dienstplicht roept bij de verschillende betrokken partijen heftige emoties op. Emoties die zó sterk zijn dat het vermoeden groeit dat dit debat niet enkel om politieke afwegingen gaat, maar zich dieper afspeelt op cultureel, religieus en maatschappelijk vlak. Het gaat hier niet enkel over hoe men met elkaar wil samenleven, maar over hoe men de werkelijkheid beschouwt. Deze fragmenten laten naar mijn mening al een

---

<sup>1</sup> 'Israel passes law to conscript ultra-Orthodox Jews into military' (2014): The Guardian.com. Geraadpleegd op 15 april 2017. Beschikbaar via <https://www.theguardian.com/world/2014/mar/12/israel-passes-law-conscript-ultra-orthodox-jews>.

<sup>2</sup> 'Israeli coalition split by demands to make ultra-Orthodox Jews serve in army' (2012): The Guardian.com. Geraadpleegd op 17 juni 2016. Beschikbaar via <https://www.theguardian.com/world/2012/jul/14/netanyahu-coalition-split-draft-orthodox>.

deel van het probleem zien. De 'seculiere' jood neemt het de ultraorthodoxe Jood kwalijk dat deze niet meevecht en enkel lijkt te teren op het geld van de staat. Echter, de ultraorthodoxe Jood lijkt zichzelf in bovenstaand citaat wel degelijk als 'medestrijder' te zien; maar op spiritueel gebied. Dit roept belangrijke vragen op; zijn deze twee wereldbeelden, de één gegrond in een tastbare werkelijkheid, de ander in een hogere werkelijkheid, met elkaar verenigbaar? Hoe kan er hier vanuit politiek oogpunt op een juiste manier mee worden omgegaan en hoe kunnen tegelijk democratische waarden hoog worden gehouden? Wie heeft er in deze zin 'gelijk'?

De plek die religieuze overtuigingen mogen en dienen te hebben in de maatschappij is een uitdaging die vandaag de dag niet beperkt is tot de situatie in Israël, maar in vele landen en op allerlei terreinen de kop opsteekt. Een uitdaging die alleen maar versterkt wordt door de dreiging van terreur en extreme religieuze groeperingen. Ik wil niet pretenderen dat ik in dit onderzoek een oplossing zal vinden voor deze problematiek, maar ik hoop wel een dieper inzicht te kunnen bieden op de religieuze dimensie in het debat rond de militaire dienstplicht in Israël. Mijn doel met dit onderzoek is om de ultraorthodoxe stem zichtbaar te maken; om inzicht te geven in hoeverre de religieuze dimensie bepalend is voor hun argumentatie. Mijn vermoeden is dat de argumentatie niet puur religieus gedreven zal zijn, maar dat ook maatschappelijke en sociale aspecten een rol zullen spelen, al zal de nadruk op het religieuze aspect liggen. De hoofdvraag die in dit onderzoek leidend zal zijn is dan ook:

Welke rol speelt de religieuze dimensie in de argumentatie van de leden van de ultraorthodoxe gemeenschap in het debat rond de militaire dienstplicht in Israël?

Mijn onderzoek zal bestaan uit twee delen; in de eerste twee hoofdstukken zal ik vooral ingaan op de achtergrond van de militaire dienstplicht en de oorsprong van de uitzonderingspositie die de ultraorthodoxe gemeenschap geniet sinds de oprichting van de staat Israël.

In hoofdstuk 1 zal de vraag centraal staan: 'Wat is het belang van de militaire dienstplicht in Israël en welke ontwikkeling heeft deze doorgemaakt sinds de oprichting van de staat Israël?' In hoofdstuk 2 zal ik in gaan op de vraag: 'Wat is de oorsprong van de uitzonderingspositie van de ultraorthodoxe gemeenschap t.o.v. de militaire dienstplicht?'

In de laatste twee hoofdstukken zal ik mij richten op de wijze waarop de ultraorthodoxe gemeenschap haar weigering van de dienstplicht beargumenteert. Hoewel het makkelijk is om te spreken van de ultraorthodoxe gemeenschap als een homogeen geheel, is het mijn vermoeden dat er ook binnen deze gemeenschap onenigheid zal zijn ten opzichte van de militaire dienstplicht, en ik zal er naar streven om ook deze diversiteit in mijn onderzoek naar boven te halen.

In hoofdstuk 3 zal ik ingaan op de vraag: Op welke wijze beargumenteert de ultraorthodoxe gemeenschap haar weigering van de militaire dienstplicht en op welke wijze doet men hier een beroep op de door haar beleefde religieuze werkelijkheid? In dit hoofdstuk analyseer ik vooral de diverse argumenten die door de Haredi naar voren worden gebracht en het wereldbeeld wat hieraan ten grondslag ligt. Gedurende mijn onderzoek ontdekte ik dat hoewel de verschillende groepen Haredi onderling vooral verschillen in de manier waarop zij zich verhouden tot aspecten als moderniteit, de Israëlische maatschappij en de Joodse traditie, er ook een verschil is tussen generaties.

In hoofdstuk 4 zal ik hier dieper op ingaan en antwoord geven op de vraag: 'In hoeverre onderscheiden jongere Haredi zich van de oudere generatie t.o.v. de weigering van de militaire dienstplicht?'. Het onderzoek zal worden afgesloten met een conclusie, waarin ik zal terugrijpen op de hoofdvraag en de belangrijkste bevindingen van mijn onderzoek nog eens op een rij zal zetten.

### **Methodologische aanpak.**

De meest voor de hand liggende methode om tot een antwoord te komen op de hoofdvraag lijkt het afnemen van interviews bij mensen die betrokken zijn bij het debat. Echter, vanwege de beperkte omvang van dit onderzoek en de moeilijkheid om met (de juiste) mensen in contact te komen, zal ik me vooral richten op kritisch literatuuronderzoek. Ook discourse analyse zou een mogelijkheid zijn, ware het niet dat het moeilijk is om toegang te krijgen tot teksten, en ikzelf niet in staat ben om deze in het Hebreeuws te lezen. Er is over het debat rond de militaire dienstplicht in Israël nog niet bijzonder veel geschreven, en wat er aan literatuur beschikbaar is, is geschreven vanuit zeer diverse motieven, perspectieven en wetenschappelijke disciplines. Het religiewetenschappelijke perspectief is vooral ondervertegenwoordigd en ik ben dan ook van mening dat ik hierin een bijdrage kan leveren.

## **Uitdagingen.**

Religiewetenschappelijk onderzoek draagt diverse uitdagingen in zich mee. Het eerste is dat de ultraorthodoxe gemeenschap een gesloten gemeenschap is, en dat de personen die weliswaar zijn 'aangewezen' als woordvoerder niet altijd de personen zijn die ook echt de stem zijn van de gehele gemeenschap. Het zal dan ook van belang zijn om in het bestuderen van de literatuur hier rekening mee te houden. In onderzoeken waar bijvoorbeeld de nadruk ligt op interviews zal ik kritisch moeten zijn op wíe er wordt geïnterviewd en niet te snel conclusies trekken dat deze spreken namens de gehele gemeenschap. Hiermee verbonden is het feit dat het te pretentius is om te stellen dat ik de volledige ultraorthodoxe gemeenschap in kaart zal kunnen brengen. Mijn doel is om in ieder geval de argumentatie van een deel van de Haredi gemeenschap inzichtelijk te maken, om op deze manier een dieper inzicht te geven in de ultraorthodoxe gemeenschap en wellicht aanknopingspunten te bieden die (nog) niet zichtbaar zijn in het debat. Zoals eerder benoemd is het ook mijn vermoeden dat de ultraorthodoxe gemeenschap geen homogene gemeenschap is en dat er ook binnen hun grenzen verschillende opvattingen zullen zijn over de militaire dienstplicht. Ook hier wil ik in mijn onderzoek rekening mee houden, en deze zo goed mogelijk aan het licht brengen. Een andere uitdaging ligt in het feit dat hoewel mijn focus ligt op de religieuze dimensie, deze vrijwel nooit los staat van de andere dimensies en op het eerste gezicht religieuze argumenten veelal verbonden zijn met politieke, maatschappelijke en sociale motieven. Mijn belangrijkste doel is recht te doen aan de religieuze argumenten, maar ik zal er rekening mee houden dat deze niet altijd volledig te onderscheiden zijn van andere terreinen.



# Hoofdstuk 1: Een 'natie in strijd'.

## **Inleiding.**

Hoewel in democratieën van vandaag de dag er geen dwangarbeid meer bestaat (in ieder geval niet vanuit de overheid) zijn er nog diverse landen wiens leger voor een deel uit 'dienstplichtigen' bestaat.<sup>3</sup> In de praktijk betekent dit veelal dat jonge mannen (met uitzondering van Israël, Eritrea en Tunesië, die ook vrouwen rekruteren) voor een minimum van twee jaar een korte militaire opleiding volgen om vervolgens ingezet te worden als militair of ondersteunend personeel in bijvoorbeeld ziekenhuizen of noodposten.<sup>4</sup> In verschillende landen wordt de militaire dienstplicht ter discussie gesteld. Vanuit economisch perspectief zijn er twijfels of militaire dienstplicht wel financieel voordeliger is dan een professioneel leger, en ook het feit dat jonge mensen juist in hun 'vormingsjaren' van hun studie worden gehouden zijn redenen om de dienstplicht kritisch te benaderen.<sup>5</sup>

Voor een militair betekent het dienen in het leger in de meeste gevallen een duidelijke hiërarchische structuur, zware trainingen waarbij doorzettingsvermogen en (wils)kracht worden geëist en een gevoel van eenheid met anderen die hetzelfde hebben doorgemaakt als jij. Dit maakt dat het leger veelal wordt geassocieerd met masculiene eigenschappen, hoewel dus ook vrouwen hun 'mannetje kunnen staan'. Ook in Israël geldt dit, maar militaire dienstplicht kent nog een diepere dimensie en is voor veel Joden diep verbonden met hun historische en nationale identiteit. Daarnaast is het idee van militaire dienstplicht gegrond op het idee dat alle burgers binnen een democratie gelijk zijn voor de wet. In Israël blijkt echter deze gelijkheid in de praktijk niet tot uiting te komen; er is sprake van een constante vorm van onderhandelingen en compromissen tussen de staat, de Israel Defense Forces (IDF), het juridische systeem en verschillende subgroepen waaruit de Israëlische gemeenschap is opgebouwd.<sup>6</sup> In dit eerste hoofdstuk wil ik dan ook het belang van de militaire dienstplicht in kaart brengen en de ontwikkeling die deze heeft doorgemaakt sinds de oprichting van de

---

<sup>3</sup> Peter Berck en Jonathan Lipow, "Military Conscription and the (Socially) Optimal Number of Boots on the Ground," *Southern Economic Journal* 78, No. 1 (2011), 95, 96.

<sup>4</sup> Panu Poutvaara en Andreas Wagener, "To draft or not to draft? Inefficiency, generational incidence, and political economy of military conscription," *European Journal of Political Economy* 23, No. 4 (2007), 1, 2.

<sup>5</sup> Poutvaara en Wagener, "To draft or not to draft?", 3, 4.

Berck en Lipow, "Military Conscription", 96.

<sup>6</sup> Menachem Hofnung, "Ethnicity, Religion and Politics in Applying Israel's Conscription Law," *Law & Policy* 17, No. 3 (1995), 311, 312.

staat Israël. Het antwoord op deze vraag zal een beter inzicht geven in de heftigheid die gepaard gaat met de discussie rond de militaire dienstplicht in Israël. Ook zal het als achtergrond dienen voor hoofdstuk 4, waarin ik dieper in zal gaan op de scheiding tussen generaties binnen de Haredim waarbij het aspect van mannelijke identiteit voor jonge Haredim een belangrijke rol speelt in hun positie t.o.v. de militaire dienstplicht.

### **Oorsprong van de militaire ideologie.**

De staat Israël is opgericht in mei 1948, vlak na het einde van de tweede wereldoorlog en de Holocaust. Hoewel er bij de oprichting van de staat nog maar sprake was van ongeveer 650.000 Joden, groeide dit aantal snel door grote immigratiestromen van Joden die de Holocaust hadden overleefd, maar ook vluchtelingen uit Noord Afrika en het Midden Oosten. Dit leidde tot een gemeenschap van zeer diverse groeperingen waarbij die verschilden in taal, cultuur en religie. Daarnaast bezaten de meeste immigranten niet meer dan hetgeen ze bij zich hadden. Het was dan ook een grote uitdaging voor de overheid om het ideaal van de Israëlische Staat te realiseren te midden van deze grote diversiteit. Daarnaast diende Israël zich te beschermen tegen groepen opstandige Arabieren die de overwinning van de Israëlische legers nog maar nauwelijks konden verwerken.<sup>7</sup> Het realiseren van orde en veiligheid was dan ook één van de belangrijkste doelen gedurende de oprichting van de staat Israël en militaire macht werd hier als belangrijkste instrument gezien. Het voortouw werd hierin genomen door David Ben-Goerion, de eerste premier van Israël en minister van defensie. In 1949 droeg hij de eerste versie van de 'Defense Service Law' voor aan de Knesset (het Israëlische Parlement), waarin alle militaire zaken werden vastgelegd, waaronder de militaire dienstplicht.<sup>8</sup> Ben-Goerion stelde voor om dienstplichtigen zowel civiele als militaire taken op zich te laten nemen. De dienstplicht zou bestaan uit één jaar werk in de agrarische sector en één jaar in het vervullen van militaire opdrachten. Zo werd o.a. de NAHAL opgericht (een pionier korps), dat agrarische werkzaamheden verrichtte in nederzettingen die te afgelegen of onveilig waren om door gewone burgers bevolkt te worden. Vervolgens werd geïnvesteerd in militaire educatie voor schoolkinderen en werd er door militairen gebouwd aan opvangkampen voor de vele immigranten.<sup>9</sup> Het invoeren van de dienstplicht betekende

---

<sup>7</sup> Etta Bick, "Equality, orthodoxy and politics: the conflict over national service in Israel," *Israel Affairs* 19, No. 3 (2013), 508.

<sup>8</sup> Hofnung, "Ethnicity, Religion and Politics", 314.

<sup>9</sup> Stuart A. Cohen, "The Israel Defense Forces (IDF): From a 'People's Army' to a 'Professional Military'- Cause and Implications," *Armed Forces & Society* 21, No. 2 (1995), 246.

voor Ben-Goerion echter meer dan het opbouwen en verdedigen van de nieuwe staat. Juist te midden van de grote diversiteit aan culturen zou de dienstplicht dienen als middel om eenheid te creëren en vooral jonge Israëli samenbinden in hun liefde voor hun land en haar burgers. Voor Ben-Goerion was het leger het middel om ideale burgers te creëren; “Our defence and our nation-building needs will not be met if the army does not become the breeding ground of a pioneering soldier youth, healthy in body and spirit, who takes initiative, is brave, alert, ... and conscientious”.<sup>10</sup> Daarnaast zag Ben-Goerion Israël als een staat met ‘haar rug tegen de zee’, omringd door vijandelijk Arabische nederzettingen. Het leger was dan ook hetgeen wat Israël zou beschermen onder leiding van hemzelf, wat Ben-Goerion niet alleen minister van defensie maakte, maar ‘alleenheerser’ als het ging om militaire zaken.<sup>11</sup>

*Het idee van de ‘natie in strijd’ als pedagogisch instrument.*

Deze twee aspecten zijn fundamenteel voor de manier waarop er in Israël tegen het leger en militaire dienstplicht wordt aangekeken. Door de tijd heen is het conflict tussen Israël en de Arabische wereld diverse keren opgelaaid (de 6-daagse oorlog in 1967, de Yom Kippoer oorlog in 1973, de 1e en 2e intifada in de jaren ‘90 en ‘00 en de meest recente conflicten in de gazastrook om enkele te noemen) en bevestigen het idee van een ‘natie in strijd’. Mirta Furman beschrijft in ‘Collective Narratives of Early Childhood in Contemporary Israel’ hoe binnen het educatieve systeem in Israël er onbewust een collectieve herinnering wordt gecreëerd voor kinderen. Hoewel de kinderen verhalen te horen krijgen die soms duizenden jaren oud zijn worden deze verhalen verteld in de setting van het huidige Israël. Uit haar onderzoek blijkt dat kinderen de centrale thema’s uit deze verhalen oppikken; heldendom, de overwinning van weinigen tegen een overmacht en de noodzaak van oorlog omdat er geen alternatief mogelijk is. Impliciet wordt de kinderen een identificatiepersoon voorgehouden in de figuur van een oorlogsheld, die een oproep doet tot actie. Veel kinderen leggen een link tussen deze held en hun vader, broer of ander familielid die in het leger dient. Dit ‘collectieve verhaal’ heeft geen duidelijke ideologische lijn, maar lijkt een mix te zijn van seculier-defensieve en religieus-offensieve elementen. De noodzaak van oorlog wordt in deze verhalen bevestigd en vrede wordt vooral beschreven als een verlangen, maar veelal niet als een mogelijkheid. Religie en nationale identiteit lopen hier door elkaar en worden door de

---

<sup>10</sup> Bick, “Equality, orthodoxy and politics”, 508, 509.

<sup>11</sup> Amos Perlmutter, *Military and Politics in Israel: Nation-Building and Role Expansion* (London: Frank Cass and Company Limited, 1977), 54, 55, 58.

kinderen ook niet helder onderscheiden.<sup>12</sup> Ook binnen de IDF gebeurt dit niet, en lijkt religie vooral ingezet te worden om een 'wij-gevoel' te creëren en te bevestigen. Hanne Eggen Røislien beschrijft in haar artikel "Religion and Military Conscription: The Case of the Israel Defense Forces (IDF)" hoe militairen in interviews zichzelf seculier noemen, maar ook aangeven dat zij geen enkele moeite hebben met religieuze 'kameraden'. Hoewel er de neiging is om een strakke lijn te trekken tussen religieuze en seculiere mensen, geven verschillende militairen aan dat zij religie wel respecteren omdat het onlosmakelijk verbonden is met de joodse identiteit. De manier waarop de begrippen 'joods' en 'religieus' worden gebruikt is niet altijd duidelijk en soms zelfs paradoxaal. Binnen de context van de IDF lijken deze begrippen vooral te dienen als 'community markers' en is het de ervaring van veel militairen dat "je in het leger ontdekt dat het verschil tussen seculier en religieus kleiner is dan je eerst dacht."<sup>13</sup> Militaire dienstplicht is dus onlosmakelijk verbonden met een nationaal gevoel van eenheid. Kinderen worden er van jongs af aan al mee opgevoed en dit beeld wordt voor veel militairen bevestigd binnen de IDF. Dit 'wij-gevoel' waarbij het dienen in het leger de bindende factor is en religie vooral als middel wordt ingezet is krachtig binnen de Israëliëse maatschappij. Het verschil tussen 'zij die dienen en zij die niet dienen' lijkt dan ook krachtiger aanwezig te zijn dan 'zij die religieus zijn en zij die dat niet zijn'.

### **Recente ontwikkelingen t.o.v. de militaire ideologie.**

De IDF en militaire dienstplicht worden dus van jongs af aan al in verband gebracht met nationale identiteit. Sterker nog, voor veel mannen en vrouwen wordt de militaire dienstplicht gezien als een 'rite of passage' tot de Israëliëse maatschappij.<sup>14</sup> De militaire dienstplicht is voor veel Israëli's een vorm van toegang tot de maatschappij en een opstap naar een carrière. Het gediend hebben in het leger geeft een basale vorm van vertrouwen in het feit dat men bereid is zich in te zetten voor de natie en bepaalt iemands plek in de 'hiërarchie'.<sup>15</sup> Dit wordt ook zichtbaar in de groepen die juist niet dienen; veelal bevinden deze zich aan de rand van de maatschappij en worden door degene die wel dienen kritisch benaderd, met name als het

---

<sup>12</sup> Edna Lomsky-Feder en Eyal Ben-Ari, red., *The Military and Militarism in Israeli Society* (New York: State University of New York Press, 1999), 142, 149, 157-158, 163-164.

<sup>13</sup> Hanne Eggen Røislien, "Religion and Military Conscription: The Case of the Israel Defense Forces (IDF)," *Armed Forces & Society* 39, No. 2 (2012), 219-221.

<sup>14</sup> Shannan Butler Adler, "Israel's Haredim Effect: Theocracy in a Democratic State," Ma Thesis, *Georgetown University* (2014), 29, 30.

<sup>15</sup> Yulia Zemlinskaya, "Between Militarism and Pacifism: Conscientious Objection and Draft Resistance in Israel," *Central European Journal of International and Security Studies* 2 No. 1 (2010), 11, 12.

gaat om hun toewijding tot de natie, wat ook economische consequenties heeft. Zo leeft meer dan de helft van de Haredim onder de armoedegrens. Hoewel dit ook te maken heeft met ideologische eigen keuzes zoals de toewijding aan theologische studie, is het voor deze 'dienstweigeraars' moeilijker om werk te vinden in zowel de publieke als private sector, alsook het verkrijgen van bepaalde sociale zekerheden en hypotheekvoordelen.<sup>16</sup>

#### *De invloed van Westerse democratische waarden.*

Hoewel bovenstaande nog steeds een grote factor vormt in hoe men in Israël tegen het leger en 'dienstweigeraars' aankijkt, zijn er wetenschappers die in de afgelopen twee decennia een andere trend hebben waargenomen. Yulia Zemlinskaya beschrijft in haar artikel "Between Militarism and Pacifism: Conscientious Objection and Draft Resistance in Israel" hoe er recent in Israël zich een 'motivatiecrisis' heeft voorgedaan t.o.v. de IDF, met name onder de elite. Redenen hiervoor zijn dat hoewel de 'heldenverhalen' zoals hierboven beschreven nog steeds worden verteld, deze waarden voor met name jongeren plaats hebben gemaakt voor meer individuele, democratische en civiele waarden. Daarnaast heeft men meer kritiek gekregen op het handelen van het leger in bijvoorbeeld de Libanon oorlog en de eerste intifada; vanaf 1973 zijn zowel de pers als de rechtbanken kritischer geworden op het handelen van de IDF en zijn zich hier duidelijker over gaan uitspreken. Ook is er sprake van een verandering van civiele 'bemoeienis'; de afgelopen decennia is de inspraak van het leger in civiele zaken kleiner geworden terwijl de civiele inspraak in het leger juist is toegenomen.<sup>17</sup> Een andere reden is dat het idee van Israël als een natie in constante oorlog minder gegrond is in de realiteit dan voorheen, mede door de vredesakkoorden die zijn gesloten met Egypte en Jordanië en ontbinding van de Sovjet-Unie, die lange tijd Syrië heeft gesteund.<sup>18</sup> Deze vermindering van de status van de IDF is zichtbaar in diverse factoren. In het feit dat men kritischer is gaan kijken naar de financiële kant van defensie, iets wat eerst bijna ondenkbaar was en o.a. tot uiting komt in een her-evaluatie van de reservetroepen.<sup>19</sup> Maar ook is het voor jongeren eenvoudiger geworden om onder de dienstplicht uit te komen en hoeven ze zich minder zorgen te maken om sociale repercussie; proportioneel zijn de percentages van jongeren die zijn geworven gedaald van 72% in 1980 naar grofweg 66% in 2002, waarvan

---

<sup>16</sup> Jay M. Polizer, "Peace Makers or Draft Dodgers: Haredi Resistance to Israeli Military Conscription," Ma Thesis, *University of Denver: Electronic Theses and Dissertations*, Paper 519, 25-27.

Cohen, "The Israeli Defense Forces", 244, 245.

<sup>17</sup> Zemlinskaya, "Between Militarism and Pacifism", 12-14. Cohen, "The Israeli Defense Forces", 241.

<sup>18</sup> Cohen, "The Israel Defense Forces", 241, 242.

<sup>19</sup> Cohen, "The Israel Defense Forces", 241.

20% vroegtijdig werd ontslagen.<sup>20</sup> Hoewel er dus een verandering is waar te nemen in motivatie en 'verheerlijking' van de IDF moet deze ook niet overdreven worden. De 'motivatiecrisis' speelt zich met name af onder de seculiere Ashkenazi (Joden die met name uit Europa komen) elite, die juist lange tijd werden gezien als de ruggengraat van het leger. Het feit dat de ideologie van het leger als onlosmakelijk verbonden met het 'bouwen van de staat' is verminderd vanwege bovengenoemde politieke, sociale en culturele veranderingen raakt deze groep het hardst.<sup>21</sup> Echter, juist omdat het eenvoudiger is geworden om onder de dienstplicht uit te komen betekent dit dat degene die zich wel aanmelden veelal meer gemotiveerd zijn, en dat de dienstplicht een semi-vrijwillige status heeft gekregen. Het leger is voor velen nog steeds een opstap naar een carrière, een 'rite of passage' in de Israëliische maatschappij of een belangrijk middel in het bouwen en verdedigen van de staat Israël, gestoeld op de Zionistische ideologie.<sup>22</sup>

### **Conclusie.**

Vanaf haar ontstaan is Israël een 'natie in strijd' geweest, en heeft het leger een cruciale rol gespeeld in het bouwen en verdedigen van de Israëliische staat. Dit beeld is en wordt nog steeds bevestigd door verhalen waarin het beeld van de 'heroïsche strijder' wordt verbonden met waarden als moed, doorzettingsvermogen en de noodzaak om te vechten. Voor Ben-Goerion was het leger ook een middel om eenheid te creëren tussen immigranten die in grote getale naar Israël trokken na de tweede wereldoorlog, een functie die de IDF nog steeds vervuld. Hoewel men in de afgelopen decennia kritischer is geworden op de IDF speelt voor velen de militaire dienstplicht nog steeds een rol in het creëren van zowel een eigen alsook nationale identiteit, en wordt de militaire dienstplicht door velen nog beschouwd als een 'rite of passage' in de Israëliische maatschappij. Deze aspecten verklaren voor een deel de heftigheid die gepaard gaat met de discussie rond de weigering van dienstplicht door de Haredim, en waarom zij veelal beschouwd worden als 'zij die niet dienen', er daarom niet helemaal bij horen, en daar zowel sociaal als economisch onder te lijden hebben. Op dit laatste aspect zal ik in hoofdstuk 2 dieper ingaan. Voor met name jongeren is de militaire dienstplicht ook een manier om hun mannelijk identiteit te ontwikkelen, al is dit aspect de

---

<sup>20</sup> Stuart A. Cohen, "Dilemmas of Military Service in Israel: The Religious Dimension," *The Torah u-madda Journal* 12 (2004), 2.

<sup>21</sup> Zemlinskaya, "Between Militarism and Pacifism", 15.

<sup>22</sup> Cohen, "Dilemmas of Military Service", 2.

afgelopen decennia verminderd en zijn er jongeren die meer waarde hechten aan individuele, meer democratische waarden. Hoewel de Haredim zich veelal zien als afgescheiden groep van de maatschappij, ontsnappen opvallend genoeg ook Haredim jongeren niet aan deze laatste twee aspecten. Hier zal ik in hoofdstuk 4 op terug komen.





# Hoofdstuk 2: Het Status Quo compromis en grote groei van uitzonderingsposities.

## **Inleiding.**

In dit hoofdstuk wil ik dieper ingaan op de vraag wat de oorsprong is van de uitzonderingspositie van de ultraorthodoxe gemeenschap t.o.v. de militaire dienstplicht. Ik zal beginnen met een korte situatieschets van de Haredi in Israël. Vervolgens zal ik kort uiteenzetten wat de algemene uitzonderingsregels zijn m.b.t. de dienstplicht in Israël, om dan dieper in te gaan op de geschiedenis van specifiek de uitzonderingspositie van de Haredi. Ik zal eindigen met een overzicht van de groei van de Haredi gemeenschap, de kritiek van met name seculiere joden hierop en pogingen om yeshiva studenten alsnog in dienst te krijgen. Hierbij is zowel gebruik gemaakt van de spreekwoordelijke 'wortel' alsook de 'stok'.

## **Orthodox Jodendom.**

In deze scriptie spreek ik van de ultraorthodoxe gemeenschap als de 'Haredi'. De Haredi maken onderdeel uit van een bredere groep religieuze Joden die omschreven kunnen worden als 'orthodox'. Orthodox is een term die voortkomt uit het Grieks en 'waar geloof', of 'ware mening' betekent. De term werd gebruikt door tegenstanders van de orthodoxie gedurende de 18<sup>e</sup> eeuw die het Joodse traditionalisme vergeleken met een vergelijkbare beweging binnen het christendom. De orthodoxe beweging kwam op gedurende het einde van de achttiende eeuw en wordt veelal gedefinieerd als een religieuze beweging die zich tegen het modernisme keert, en daarmee paradoxaal genoeg ook zelf een moderne religieuze beweging genoemd zou kunnen worden. Orthodoxe Joden streven naar een correcte naleving van de 'halakhah', de Joodse wet die veelal op traditionele wijze wordt geïnterpreteerd en zich kritisch verhoudt tot het modernisme. Deze wet is volgens hen direct van God afkomstig en daarmee onveranderlijk. Echter, er zijn veranderingen of herinterpretaties mogelijk, maar deze worden dan gezien als een verfijning of toespitsing van bestaande wetten en niet als een nieuwe wet. Het werk van Joseph Caro (1488-1575) de 'Shulhan Arukh' (letterlijk 'gedekte tafel') is sinds de 16<sup>e</sup> eeuw hierin één van de belangrijke richtlijnen voor de Sefardische Joden. Het werk is bedoeld als een 'geheugensteun' voor Joodse geleerden en een gids voor beginnende studenten. Moses Isserles heeft een

commentaar op de Shulhan Arukh geschreven en daar Ashkenazi gebruiken en interpretaties aan toegevoegd, als aanvulling voor Ashkenazi Joden. Dit werk heeft de symbolische naam 'Mappa', wat 'tafelkleed' betekent, als aanvulling op de Shulhan Arukh. Gedurende de 19<sup>e</sup> eeuw kwam het Reform Jodendom op, in reactie op sociale en politieke emancipatie van de Joden en een meer wetenschappelijke benadering van het Jodendom (Wissenschaft des Judentums). Waar Reform Jodendom, met name gestimuleerd vanuit de wetenschappelijke benadering van het Jodendom, verandering omarmde, riep dit bij andere geleerden juist een tegenreactie op. Zacharias Frankel (1801-1875) wordt wel de 'voorvader' van het conservatieve Jodendom genoemd. Hij was één van de eersten die in reactie op het Reform Jodendom de nadruk legde op de goddelijke openbaring en daarmee de onveranderlijkheid van de Joodse traditie. Hiermee gaf hij een spanning aan die nog steeds binnen het orthodoxe Jodendom speelt; hoewel studie belangrijk en zelfs noodzakelijk wordt geacht, is radicale verandering niet mogelijk. Hoewel veranderingen en herinterpretaties dus mogelijk zijn, worden deze niet beschouwd als veranderingen, maar als verfijningen en herinterpretaties. Naast het streven naar de juiste naleving van de wet zijn kernaspecten van orthodox Jodendom dat zij de Joden zien als het uitverkoren volk van God, goddelijke alwetendheid, leven na de dood waar men zowel gestraft als beloond kan worden en de komst van de beloofde Messias.<sup>23</sup>

### *De Haredi.*

Orthodox Jodendom kent diverse stromingen, waaronder de Haredi, ook wel ultraorthodoxen genoemd. De term Haredi, wat 'mannen van verwondering' of sterker 'zij die huiveren' (voor God, een houding die voortkomt uit Jesaja 66:5)<sup>24</sup> kent haar oorsprong in Hebreeuwse teksten uit de 20<sup>e</sup> eeuw. De term werd in eerste instantie door orthodoxen gebruikt om naar zichzelf te verwijzen, maar werd gedurende de 20<sup>e</sup> eeuw gebruikt om specifiek de ultraorthodoxe gemeenschap aan te duiden.<sup>25</sup> Tegenwoordig maken de Haredi ongeveer 6-10% uit van de gehele Israëliëse bevolking. De meeste Haredi leven in aparte wijken, gescheiden van de rest van de bevolking. Dit is mogelijk omdat binnen deze wijken zich alles bevindt wat nodig is om hun levensstijl in stand te kunnen houden; yeshivot (speciale scholen waarbinnen Thora studie een centrale plaats inneemt) koosjere winkels, synagogen, rituele

---

<sup>23</sup> Jacob Neusner en Alan J. Avery-Peck, ed., *The Blackwell Companion to Judaism* (Oxford: Blackwell Publishers Ltd, 2000), 139, 140, 311, 324, 325, 335-337.

<sup>24</sup> Nicholas de Lange, *An Introduction to Judaism* (Cambridge: University Press, 2000), 67.

<sup>25</sup> Neusner en Avery-Peck, *The Blackwell Companion*, 312.

baden en boekenwinkels.<sup>26</sup> Ook onderscheiden de Haredi zich van de rest van de bevolking in hun kledingstijl; mannen dragen in het algemeen een zwarte hoed, lange jas en lange broek met een wit overhemd. Daarnaast hebben ze veelal een volle baard en lange bakkebaarden. De getrouwde vrouwen hebben vaak hun eigen haar afgeschoren en bedekken hun hoofd met een pruik of een strakke hoofddoek, en dragen sobere jurken die het grootste gedeelte van hun lichaam bedekt.<sup>27</sup> Deze afzondering is volgens de Haredi noodzakelijk. Volgens de Haredi is het hele Joodse volk in principe uitverkoren om te leven volgens Gods wetten, maar hebben de meesten zich hiervan afgekeerd, en is het aan de Haredi om deze traditie in ere te houden. De manier om dit te doen is om zich af te keren van moderne aspecten (en daarmee dus ook de moderne maatschappij) en zich strikt te houden aan de wet, en de studie van de Thora een centrale plek te geven in hun leven. Sterker nog, het niet studeren wordt beschouwd als een zonde. De Thorastudie is daarmee zowel een intellectuele als een spirituele bezigheid.<sup>28</sup>

#### *Diversiteit binnen de Haredi.*

Juist vanwege hun strikte levenswijze kennen de Haredim verschillende 'splintergroepen'; ieder loyaal aan een eigen 'weg' en rabbi. De verschillen kunnen gedefinieerd worden op grond van verschillende onderwerpen; de verhouding tot moderniteit, de wijze hoe ben aankijkt tegen het Joodse volk als één geheel (Kelal Yisrael), de houding t.o.v. het Zionistische ideaal of de kijk op de historische ontwikkeling van het Jodendom. De verschillen kenmerken zich vooral in de mate waarin men zich afzet tegen deze onderwerpen; een gematigd afzetten tegen de moderniteit of moderniteit beschouwen als het kwaad zelf, niet-Zionistisch of anti-Zionistisch, de mate waarin men zich verantwoordelijk acht voor het hele Joodse volk of men zich hier van af dient te scheiden, enzovoort.<sup>29</sup> Hoewel de verschillende groepen in de kern overeenkomen, zijn sommige extremer dan andere; waar 'mainstream' Haredi de pragmatische keuze hebben gemaakt om met de staat Israël samen te werken, zijn er groepen die de staat niet accepteren. Dit komt voort uit het geloof dat de ware Joodse staat pas gesticht zal worden met de komst van de Messias, en dat met de huidige stichting van de staat tegen de soevereiniteit van God wordt ingegaan. Hierin zetten de Haredi zich scherp af

---

<sup>26</sup> Nurit Stadler, Edna Lomsky-Feder en Eyal Ben-Ari, "Fundamentalism's encounters with citizenship: the Haredim in Israel," *Citizenship Studies* 12, No. 3 (2008), 219, 220.

<sup>27</sup> De Lange, *An introduction to Judaism*, 67, 68.

<sup>28</sup> Stadler, Lomsky-Feder en Ben-Ari, "Fundamentalism's encounter", 219, 220.

<sup>29</sup> Aviezer Ravitzky, *Messianism, Zionism, and Jewish Religious Radicalism* (Chicago: The University of Chicago Press, 1996), 146.

tegen de Zionisten, die ook als orthodoxe Joden te omschrijven zijn, maar in vrijwel ieder aspect van de Haredi verschillen. De Zionisten streven juist naar incorporatie met de Israëlische maatschappij en zien niet de noodzaak om zich sterk te onderscheiden in strikte navolging van de Halakha en zijn meer bereid om moderne elementen te incorporeren in hun wereldbeeld en levensstijl. Hoewel door Zionisten successen van de staat worden geïnterpreteerd als goddelijke goedkeuring, worden deze door bepaalde groepen Haredi geïnterpreteerd als testen van God om de laatste 'ware gelovigen' te beproeven.<sup>30</sup> In de praktijk leunen de Haredi echter vooral financieel gezien sterk op de staat, en ontvangen o.a. uitkeringen en kindertoeslagen, die vanwege hun veelal grote gezinnen een belangrijke inkomstenpost zijn.<sup>31</sup> Het is vanwege bovenstaande aspecten; het afstand nemen van moderne aspecten, de staat en de noodzaak van Thora studie dat de Haredi niet dienen in het Israëlische leger. Hoewel in principe iedere Israëliër juridisch gezien verplicht is om te dienen, zijn de Haredi sinds de oprichting van de staat Israël al uitgesloten van dienst. De oorsprong van deze uitzonderingspositie zal ik in het volgende deel van dit hoofdstuk uiteenzetten, maar eerst zal ik een kort overzicht geven van de algemene uitzonderingsregels.

### **Algemene uitzonderingsregels voor militaire dienstplicht in Israël.**

Zoals ik heb beschreven in hoofdstuk 1 was het Ben-Goerion die als eerste een voorstel deed voor de 'Defence Service Law' in 1949 die kort daarna met weinig wijzigingen werd aangenomen, al heeft deze door de tijd heen diverse veranderingen ondergaan, met name in 1959. Hoewel in principe iedere Israëliet (met uitzondering van hen die een Palestijnse identiteit hadden<sup>32</sup>) verplicht is om voor een korte periode in het leger te dienen, zijn er vanaf het begin al diverse uitzonderingen op deze regel. Zowel mannen als vrouwen worden geacht te dienen, maar vrouwen die gewetens- of religieuze bezwaren hebben worden uitgezonderd van de dienstplicht. Ongeveer 17% van de dienstplichtige vrouwen doet een beroep hierop. Een overige 7% van de vrouwen is uitgezonderd vanwege huwelijk, moederschap of zwangerschap en een verdere 25% is vrijgesteld vanwege fysieke, psychische of sociale gesteldheid. Het originele idee achter de conscriptie van vrouwen was dat zij een

---

<sup>30</sup> Neusner en Avery-Peck, *The Blackwell Companion*, 320, 321, 332.

<sup>31</sup> Stadler, Lonsky-Feder en Ben-Ari, "Fundamentalism's encounter", 220.

<sup>32</sup> Yuval Jobani en Nahshon Perez, "Toleration and illiberal groups in context: Israel's ultra-orthodox 'society of learners'," *Journal of Political Ideologies* 19, No. 1 (2014), 79.

ondersteunende rol zouden hebben en niet actief mee zouden vechten. In de praktijk blijkt echter dat de IDF moeite heeft om deze functies aan vrouwen toe te kennen en zijn er meer vrouwen beschikbaar dan nodig is. Het is daarom ook mogelijk dat zoveel vrouwen uitgezonderd kunnen worden. Pas sinds de oktoberoorlog in 1973 worden vrouwen ook actiever ingezet in militaire eenheden, maar blijft conscriptie van vrouwen een veelal semi-vrijwillig karakter houden.

De uitzonderingen voor mannen liggen een stuk lager; ongeveer 10% van jonge mannen wordt afgekeurd op grond van fysieke, psychische of sociale beperkingen.<sup>33</sup> Opvallend genoeg gaat het hier veelal om jonge mannen die onaangepast of crimineel gedrag vertonen, hoewel een deel ook wordt geweigerd omdat zij niet aan de standaard van educatie van de IDF voldoen.<sup>34</sup> Na 1973 werd de lat lager gelegd en werden meer jonge mannen toegelaten wat leidde tot disciplinaire problemen en hogere aantallen van diefstal, drugsgebruik en desertie. De reden hiervoor was o.a. tweevoudig; enerzijds was er het probleem dat de jongere mannen die niet in dienst waren de sociale orde en nationale veiligheid in gevaar brachten, anderzijds zouden deze mannen in het leger wellicht 'heropgevoed' kunnen worden. In de praktijk bleek echter dat dit voor de officieren niet haalbaar was en dat deze jonge mannen constant werden verplaatst van onderdeel naar onderdeel, voor langere periodes met verlof werden gestuurd of langer in de gevangenis zaten dan werkelijk in actieve dienst waren. Naast deze 10% van uitzonderingen zijn een overige 5% van jonge mannen uitgezonderd vanwege religieuze gronden.<sup>35</sup> Over de oorsprong en de ontwikkeling zal ik in de rest van dit hoofdstuk dieper ingaan.

### **Het Status Quo compromis.**

Om een helder beeld te krijgen van de oorsprong van de uitzonderingspositie van de Haredi (en in het bijzonder de yeshiva studenten) moeten we terug naar de oprichting van de staat Israël, of eigenlijk net iets daarvoor, naar wat het 'Status Quo compromis' wordt genoemd. Het is lastig om deze compromis precies te beschrijven, omdat er niet één enkel document is waarin deze precies staat weergegeven. Representatief voor het gedachtegoed achter de status quo is wel het zogenaamde 'Status Quo document'. Deze brief werd in 1947 door de

---

<sup>33</sup> Baruch Kimmerling, "Determination of the Boundaries and Frameworks of Conscriptio: Two Dimensions of Civil-Military Relations in Israel," *Studies in Comparative International Development* 14, No. 1 (1979), 27, 28.

<sup>34</sup> Stuart A. Cohen, "The Israel Defense Forces (IDF): From a 'People's Army' to a 'Professional Military' - Cause and Implications," *Armed Forces & Society* 21, No. 2 (1995), 239-240.

<sup>35</sup> Kimmerling, "Determination of the Boundaries and Frameworks", 29-32.

Jewish Agency, een belangrijke Zionistische organisatie, gestuurd aan de Agudat Yisrael, een internationale ultraorthodoxe organisatie.<sup>36</sup> In deze brief werden verschillende beloften gedaan m.b.t. wetgeving die rekening hielden met de religieuze overtuigingen en wetgeving van de Haredi. Zo werd de sabbath de officiële rustdag, zou er in publieke instituties koosjer voedsel worden geserveerd, zouden huwelijk en scheiding onder religieuze wetgeving vallen en zou het ultraorthodoxe onderwijssysteem autonoom mogen blijven. Diverse van deze beloften zijn ook waargemaakt in de jaren die volgden. Hoewel de uitzondering van dienstplicht voor yeshiva studenten niet in deze brief stond, wordt het veelal wel gezien als onderdeel van de Status Quo. De uitzondering is namelijk nooit opgenomen in de Defence Service Law in 1949, maar was een belofte die Ben-Goerion had gedaan in 1948. Het ging toen om enkele honderden studenten. Het basale idee hierachter wordt in de meeste literatuur beschreven als een poging om de Joodse cultuur en geschiedenis in stand te houden, of zelfs te 'redden' na grote vernietiging die door de Holocaust is aangericht. Dit argument is aannemelijk; tijdens de vroege jaren van de staat identificeerden ook seculiere joden zich voor een deel met sommige aspecten van het religieuze Jodendom. De Status Quo regeling, waaronder de uitzonderingspositie voor yeshiva studenten werd dan ook door het merendeel van de bevolking gezien als een compromis en goed initiatief om de culturele en historische geschiedenis van het Jodendom te bewaren.<sup>37</sup>

### *Ben Goerions 'étatisme'.*

Hoewel het argument van historisch en cultureel herstel vaak terugkomt in de literatuur<sup>3839</sup>, zijn er ook andere redenen voor de uitzonderingspositie van de eerste yeshiva studenten. Etta Bick betoogt in haar artikel "Equality, orthodoxy and politics: the conflict over national service in Israel" dat de uitzonderingspositie van in eerste instantie vrouwen, maar later ook enkele honderden yeshivastudenten vooral een politiek compromis was van Ben Goerion. Zoals ik in hoofdstuk 1 heb beschreven was er bij de oprichting van de staat Israël sprake van grote religieuze, culturele en sociale diversiteit. Ben Goerion poogde om hier eenheid in te

---

<sup>36</sup> Agudat Israel (opgericht in 1912) zag het Zionisme als een groot gevaar. De leiders waren bang dat de oprichting van de staat Israël een poging was tot het creëren van een 'nieuwe (seculiere) Jood' die volledig los stond van religie. De meeste leiders raadden hun volgelingen dan ook af om naar Israël te emigreren of waren zelfs volledig tegen emigratie. (Neusner en Avery-Peck, *The Blackwell Companion*, 316, 317).

<sup>37</sup> Daphne Barak-Erez, "Law and Religion under the Status Quo Model: Between Past Compromises and Constant Change," *Cardozo Law Review* 30, No. 6 (2009), 2496-2499.

<sup>38</sup> Nurit Stadler, "Playing with Sacred/Corporeal Identities: Yeshivah Students' Fantasies of Military Participation," *Jewish Social Studies: History, Culture, Society* 13, No. 2 (2007), 158.

<sup>39</sup> Nurit Stadler en Eyal Ben-Ari, "Other-Worldly Soldiers? Ultra-Orthodox Views of Military Service in Contemporary Israel," *Israel Affairs* 9, No. 4 (2003), 18.

brengen vanuit het idee van 'mamlachtiyut' of 'étatisme'; wat betekent dat de staat gesteld was boven civiele en religieuze instituties. Het was zijn hoop dat loyaliteit aan de staat zou prevaleren boven loyaliteit aan een politieke, etnische of religieuze partij en daarmee een belangrijke samenbindende factor zou zijn. Om de eenheid te bereiken had Ben Goerion de steun nodig van de religieuze partijen en al voor de oprichting van de staat had Ben Goerion in 1947 zich de steun verzekerd van de bovengenoemde religieuze partijen 'Agudat Yisrael' en de 'Jewish Agency' in de vorm van de Status Quo overeenkomst. Het doel van Ben Goerion was hiermee om de harten van de mensen te winnen en de religieuze partijen tegemoet te komen in de hoop dat uiteindelijk de staat de grote samenbindende factor zou worden. Dit idee wordt nog versterkt door de overtuiging van Ben Goerion dat religie uiteindelijk zou verdwijnen waardoor hij de religieuze partijen niet als belangrijke competitie zag maar meer als een middel tot een doel. Hij nam ze in zoverre serieus dat hij confrontatie wilde voorkomen tussen religieuze en seculiere partijen in zijn streven naar eenheid onder de staat. De Status Quo is hier één van zijn 'instrumenten' in geweest.<sup>40</sup> Hoewel Stuart Cohen spreekt van een 'buigen' van Ben Goerion t.o.v. de religieuze leiders<sup>41</sup> is dit naar mijn mening te sterk uitgedrukt. Beide bovengenoemde argumenten hoeven elkaar ook niet uit te sluiten maar kunnen elkaar wellicht zelfs aanvullen; mijn vermoeden is dan ook dat de Status Quo een poging was van Ben Goerion om eenheid te creëren in een situatie van grote diversiteit en daarmee de religieuze partijen tegemoet kwam. Dit was ook mogelijk omdat de seculiere bevolking zich niet vijandig verhiel tot de Haredi en hen zelfs als bewaarders van hun historische en cultureel erfgoed zag, met name na de gruwelijkheden van de Holocaust.

#### *Leven in verstrooiing in een Israëlische staat.*

Hiermee werd echter voor de Haredi een unieke situatie gecreëerd. Ultra-orthodoxen hadden zich altijd al tegen Zionistische ideeën gekeerd, maar het bleef enkel bij ideeën. De realisering van de staat Israël betekende niet meer dat men zich diende te verhouden tot een bepaalde abstract Zionistisch ideaal, maar een concrete realiteit in de vorm van een staat. De ultra-orthodoxen accepteerden dan ook de staat Israël in haar politieke vorm, maar keerden zich tegen de religieuze Zionistische onderbouwing hiervan. Op deze manier konden ultra-orthodoxen wel op pragmatische wijze samenwerken met instituties, op eenzelfde manier als dat zij dat in andere landen zouden doen. Rabbi Avraham Weinfeld, vooraanstaand leider van

---

<sup>40</sup> Etta Bick, "Equality, orthodoxy and politics: the conflict over national service in Israel," *Israel Affairs* 19, No. 3 (2013), 507-511, 522.

<sup>41</sup> Cohen, "The Israel Defense Forces", 239.

de Litouwse yeshiva, onderbouwde deze verhouding tot de staat door te stellen dat vanuit de Torah, Talmud of Halakhah geen bepalingen zijn die beslissen wanneer iets een staat is of niet. De staat werd daarmee geen religieuze, maar een puur wereldse instelling. Als onderdeel van deze staat diende men zich hiertoe te verhouden, omdat dit niet vrijwillig was. Problemen ontstaan pas wanneer men vrijwillig onderdeel zou worden van de Zionistische beweging. Hoewel deze overtuiging met name binnen Litouwse kringen rondging, zijn deze representatief voor de bredere Haredi beweging. In de kern betekende dit dat de Haredi nog steeds in verstrooiing leefden, en dat de staat Israël volledig los werd gezien van de religieuze dimensie. Hoewel dit idee theoretisch 'klopt', blijkt echter in de praktijk dat het ook voor de Haredi moeilijk is om de Joodse exact zo te beschouwen als iedere andere staat. Zo wordt er binnen de Haredi gemeenschap niet gebeden voor de staat, hoewel dit in andere landen wel gebruikelijk is, omdat men bang is dat dit gezien kan worden als support voor de Zionisten. Hoewel het leven in de verstrooiing daarmee wordt bevestigd, en men daardoor in zekere mate kan samenwerken met de staat zoals dat ook in alle eeuwen daarvoor ook is gedaan, blijft de situatie in Israël unieke problemen met zich meebrengen.<sup>42</sup>

*Toename aantallen uitzonderingsposities yeshivastudenten.*

De vrijstelling van dienstplicht had dus in de vroege jaren van de staat maar betrekking op enkele honderden yeshiva studenten. Echter, door de jaren heen zijn de aantallen uitzonderingen gegroeid van enkele honderden naar enkele duizenden per jaar.<sup>43</sup> Tot 1970 werden er per jaar maximaal 400 yeshiva studenten uitgezonderd, en werden deze studenten maar uit een beperkt aantal yeshivot gekozen. In 1975 werd het aantal uitzonderingen verhoogd naar 800. Tussen 1977 en 1981 werden er diverse extra scholen toegevoegd. Daarnaast werd in 1981 bepaald dat ook soldaten die zich hadden bekeerd ervoor kozen om een religieus leven te leiden uitgezonderd mochten worden. Dit betekende dat waar er in 1968 sprake was van 4.700 uitgezonderde mannen dit aantal in 1988 al gestegen was naar 18.400 en in 1992 naar 24.000.<sup>44</sup> Uitzonderingen hebben ook niet enkel meer te maken met studie, maar ook honderden rabbijnen en rabbijnse rechters worden uitgezonderd. Daarnaast is er ook een uitzondering voor vaders met meer dan vijf kinderen, wat in de praktijk vrijwel altijd van toepassing is op Haredi mannen vanwege de veelal grote gezinnen. Dit brengt het

---

<sup>42</sup> Ravitzky, *Messianism*, 156, 167, 168.

<sup>43</sup> Barak-Erez, "Law and Religion", 2500.

<sup>44</sup> Menachem Hofnung, "Ethnicity, Religion and Politics in Applying Israel's Conscriptio Law," *Law & Policy* 17, No. 3 (1995), 324, 325.



aantal uitzonderingen van Haredi jaarlijks op 30.000. Hoewel de wet in principe enkel uitzondering maakt voor studerende Haredi, blijkt in de praktijk dat de IDF bepaalt wie wordt uitgezonderd en straft bijvoorbeeld niet Haredi mannen die wel een beroep doen op de uitzonderingspositie maar wel werken. Voor de IDF is het namelijk geen groot probleem om de Haredi te weigeren, omdat er genoeg instroom van rekruten is, met name door een hoog geboortecijfer en immigratie. De IDF houdt zich in het algemeen afzijdig van de discussie over de dienstplicht, maar diverse militaire en politieke leiders zien ook de problematiek van de rekrutering van ultraorthodoxe Joden. Een gangbaar idee is dat de Haredi representatief zijn voor de 'oude Joden' en daarmee de cohesie binnen de IDF zouden kunnen ondermijnen in hun streven naar een leven volgens 'oude regels'. De meeste kritiek komt van de kant van seculiere joden. Zoals ik in hoofdstuk 1 heb besproken is de militaire dienstplicht voor velen een vorm van initiatie en wordt het de Haredi kwalijk genomen dat zij zich niet inzetten voor de bescherming van Israël. Daarnaast hebben veel seculiere joden het idee dat de Haredi 'teren' op de middelen van de staat doordat ze wel uitkeringen en kinderbijslag ontvangen, maar geen bijdrage leveren aan de bescherming van de staat. Sterker nog, de seculiere joden of hun kinderen de prijs laten betalen, soms zelfs met hun leven.<sup>45</sup>

### **Pogingen om yeshivastudenten in dienst te doen treden.**

De kritiek op deze situatie heeft met name rond de eeuwwisseling tot enkele veranderingen geleid. Tot dan toe maakten veel yeshiva studenten gebruik van de uitzonderingsregel m.b.t. studie. Na een aantal jaar bereikte iemand namelijk een bepaalde combinatie van leeftijd, aantal jaren studie en vaak aantal kinderen waardoor ze niet meer in aanmerking kwamen voor dienstplicht. Dit betekent dat men nu ook kon gaan werken, al kan dit ook ongestraft voorkomen zoals ik hierboven heb beschreven, maar dit is in principe strafbaar. Als gevolg van de maatschappelijke kritiek werd in 1999 door het hooggerechtshof bepaald dat het niet meer aan de minister van defensie was om de uitzonderingen goed te keuren (wat het tot dan toe was geweest) omdat deze beslissing niet door de Knesset werd ondersteund. Als gevolg hiervan werd de 'Tal Committee' opgericht, wat inhield dat elke yeshiva student die afstudeerde en tussen de 18 en 22 was een jaar lang vrij was van dienstplicht, ook al studeerde hij niet meer. Na een jaar kon hij dan de beslissing maken om terug te keren naar de yeshivot, of in dienst te treden. Men hoopte dat de student hiermee blootgesteld werd

---

<sup>45</sup> Stadler en Ben-Ari, "Other-Worldly Soldiers?", 18-20.

aan de Israëliëische maatschappij en sterker geneigd zou zijn om in dienst te treden. In de praktijk faalde dit experiment, omdat het merendeel van de studenten ervoor koos om in de yeshivot te blijven. Desondanks is de wet tot 2012 verlengd maar sindsdien verlopen. Een ander gevolg van de kritiek was dat in 2003 er ruim is geknipt in toeslagen, met name kinderbijslag die vooral voor de Haredi een grote financiële klap opleverde. Daarnaast zijn er diverse petitie's ingediend bij het hooggerechtshof tegen het gebrek aan toezicht op het ultraorthodoxe school curriculum. Dit beleid heeft ook zijn oorsprong nog in de Status Quo regeling.<sup>46</sup>

De Tal Committee was niet de eerste poging om yeshiva studenten toch in dienst te krijgen. Tussen 1956 en 1960 gingen verschillende Haredi jongeren in dienst die zichzelf niet zagen als intellectuelen, maar wel binnen het leger wilde dienen als aparte religieuze eenheid. Echter, omdat binnen de Haredi wereld juist het studeren de norm was werden deze jongeren als onsuccesvol gezien binnen de yeshivot waardoor velen hier niet voor kozen.<sup>47</sup> In 1988 werd door de Knesset een committee opgericht die voorstelde dat yeshiva studenten vanaf hun 24<sup>e</sup> een jaar lang in training moesten om vervolgens als reserve dienst te doen. Enkel de 200 beste studenten zouden mogen worden uitgezonderd van dienst en hun studie voortzetten. Dit is echter altijd bij een voorstel gebleven en nooit doorgevoerd.<sup>48</sup> In 1990 werd er opnieuw een speciale eenheid opgericht voor ultraorthodoxe soldaten die de 'Nachal Haredi' eenheid werd genoemd. De training was net zo zwaar als die van andere eenheden, maar binnen de eenheid werd er rekening gehouden met de streng religieuze levensstijl van de soldaten. Zo werden er speciale momenten ingericht voor gebed en studie. Echter, ook hier kozen maar enkele honderden yeshiva studenten ervoor om te dienen.<sup>49</sup>

## **Conclusie.**

Vanaf de oprichting van de staat Israël in 1948 is er al sprake van een uitzonderingspositie voor de Haredi van de militaire dienstplicht. De oorsprong van deze uitzonderingspositie begon al enkele jaren eerder in afspraken die Ben-Gurion maakte met de diverse religieuze groepen. Met deze afspraken, die bekend zouden worden als de 'Status Quo overeenkomst'

---

<sup>46</sup> Jobani en Perez, "Toleration and illiberal groups", 83, 84.

<sup>47</sup> Stadler, Lonsky-Feder en Ben-Ari, "Fundamentalism's encounter", 221.

<sup>48</sup> Hofnung, "Ethnicity, Religion and Politics", 325.

<sup>49</sup> Stadler, Lonsky-Feder en Ben-Ari, "Fundamentalism's encounter", 222.

streefde Ben-Goerion naar eenheid onder de grote diversiteit waar de vroege staat Israël door gekenmerkt werd. Hoewel de uitzonderingspositie in eerste instantie nog maar beperkt bleef tot enkele honderden geleerden, groeide dit aantal vooral vanaf de jaren '80 tot in de tienduizenden. Hoewel in het begin andere, met name de seculiere Joden geen probleem hadden met de uitzondering, en de studie van de Haredi zelfs zagen als een onderdeel van het culture erfgoed van het Jodendom. Juist na de klap van de Holocaust werd dit als belangrijk beschouwd, maar met de groei van de aantallen uitzonderingen groeide ook de ontevredenheid, met name omdat de Haredi een groot beroep doen op de financiële middelen van de staat. Ondanks diverse initiatieven om de Haredi toch in dienst te laten treden is er maar een klein deel van de Haredi dat hier daadwerkelijk gebruik van maakt.



# Hoofdstuk 3: 'Warrior-monks': de Haredi als (mede)strijders.

## **Inleiding**

In dit hoofdstuk wil ik ingaan op de vraag: Op welke wijze beargumenteert de ultraorthodoxe gemeenschap haar weigering van de militaire dienstplicht en op welke wijze doet men hier een beroep op de door haar beleefde religieuze werkelijkheid? Om deze vraag te beantwoorden zal ik beginnen met een algemene situatieschets van de verhouding van staat en religie. Hoewel Israël een democratie is, is ze in veel opzichten anders dan wat in het Westen vooral onder democratie wordt verstaan, met name op het gebied van de scheiding tussen staat en religie; religie is in Israël meer verweven met de staat dan in veel Westerse democratieën. Vervolgens zal ik ingaan op de argumentatie van de Haredi in hun weigering van de dienstplicht. De nadruk zal liggen op de door hun beleefde religieuze werkelijkheid, juist omdat deze voor hen cruciaal is. Voor het overzicht onderscheid ik drie argumenten, maar deze zijn in de praktijk niet absoluut van elkaar te scheiden. Ik zal dan ook eindigen met een korte uiteenzetting en een beschrijving hoe deze argumenten naar mijn mening met elkaar zijn verweven.

## **Verhoudingen tussen de verschillende (religieuze) groeperingen in Israël.**

Zoals we in de eerste hoofdstukken gelezen hebben is de verhouding tussen religie en de staat Israël bijzonder complex. Jonathan Fox en Jonathan Rynhold beschrijven in hun artikel "A Jewish and Democratic State? Comparing Government Involvement in Religion in Israel with other Democracies" hoe religie functioneert in Israël, wat zich toch kenmerkt als een democratische staat. Zij geven aan hoe het idee dat binnen een democratie staat en religie gescheiden dienen te zijn niet voor alle democratieën opgaat; sterker nog, in de meeste democratieën is er sprake van officiële staatsreligies. Israël heeft geen staatsreligie, maar religie speelt wel een zeer belangrijke rol in staatsaangelegenheden. De twee belangrijkste en grootste religieuze groeperingen zijn de ultraorthodoxen en de nationaal religieuzen die samen ongeveer 15% van de bevolking uitmaken. Niet orthodoxe vormen van Jodendom zoals reform of conservatief Jodendom hebben geen officiële status in Israël. Het grootste

gedeelte van 80% van de Israëliische Joden identificeert zich als niet-religieus of traditioneel. Dit zijn veelal Zionisten die in zekere mate religie tegemoet willen komen in bijvoorbeeld de sabbatsrust, maar keren zich veelal wel tegen religieuze wetgeving die als dwingend wordt ervaren, zoals het openen van winkels op sabbat. Een overige 5% is uitgesproken antireligieus en is vóór een strakke scheiding van kerk en staat. Tot de jaren '90 werd de verhouding tussen de staat en de diverse religieuze groepen gekenmerkt door een 'politiek van accommodatie'. Dit gaat al terug tot de Status Quo regeling die ik in hoofdstuk 2 heb besproken. Echter, vanaf de jaren 90 hebben veel seculiere Joden zich sterker laten beïnvloeden door een westerse democratische, individualistische en liberale moraal. Dit werd nog versterkt door de massale immigratie vanuit de Sovjet Unie van vrijwel allemaal niet-religieuze Joden. Deze verandering heeft ertoe geleid dat men kritischer is geworden richting de beslissingen die nog voortkomen vanuit de Status Quo. Dit heeft het debat tussen religieuze en niet religieuze Joden scherper gemaakt.<sup>50</sup> Fox en Rynhold onderscheiden hier een spanning binnen Israël tussen twee belangrijke overtuigingen over wat democratie betekent. Enerzijds is er het idee dat democratie 'een geweldloze oplossing is voor conflict door politieke mechanismen als verkiezingen en parlementair debat'. Anderzijds is er het idee dat democratie begrepen dient te worden als het vinden van een correct evenwicht tussen individuele en collectieve rechten. Hoewel er dus een verschuiving plaatsvindt, blijft Israël de democratie met de meeste inmenging van religie in staatszaken. Enkele redenen die door Fox en Rynhold hiervoor worden genoemd is dat Orthodox Jodendom zich (meer dan het christendom in veel Westerse democratieën) vooral uitdrukt in praktische wetgeving en minder in geloofsovertuigingen. Daarnaast beschouwt de orthodoxie het Joodse volk vooral als een collectief en kijkt deze minder naar het individu. Ook is de Israëliische democratie voor een groot deel geworteld in dit collectieve denken, waar westerse democratieën vooral gegrond zijn in het liberalisme. Hoewel er dus een verschuiving is, blijft dit gemeenschapsdenken naast een toenemende individualisering sterk aanwezig en draagt bij aan de grote invloed van religieuze instituties.<sup>51</sup>

---

<sup>50</sup> Jonathan Fox en Jonathan Rynhold, "A Jewish and Democratic State? Comparing Government Involvement in Religion in Israel with other Democracies," *Totalitarian Movements and Political Religions* 9, No. 4 (2008), 507-512.

<sup>51</sup> Fox en Rynhold, "A Jewish Democratic State?", 512, 525, 526.

### **Zicht op de religieuze dimensie.**

Vanwege de beperkte ruimte van deze scriptie zal ik het bij een algemene schets van de situatie laten, maar het geeft aan tegen welke achtergrond het debat rond de militaire dienstplicht zich afspeelt. In de rest van dit hoofdstuk wil ik vooral dieper ingaan op de argumentatie van de Haredi gemeenschap in haar weigering van de militaire dienstplicht. Mijn focus zal vooral liggen op de religieuze dimensie, maar omdat deze in veel gevallen verbonden is met sociale, politieke of maatschappelijke aspecten, zal ik ook hier af en toe naar uitwijken. Hoewel de Haredi maar een kleine gemeenschap is t.o.v. de overige Israëliëse bevolking, is haar impact nog groot, ook in staatszaken zoals ik hierboven heb beschreven. Het feit dat het merendeel van de Joodse bevolking religie op een bepaalde manier de ruimte wil geven, klinkt in eerste instantie positief. We zien echter in het geval van de militaire dienstplicht, wanneer het er op aankomt, dat dit niet eenvoudig is en de emoties hoog op kunnen lopen. Aangezien een grote meerderheid van de Israëliëse bevolking seculier is, is het aannemelijk dat de gevoeligheid voor religieuze kwesties vermindert, omdat het seculiere wereldbeeld voor velen het nieuwe 'vanzelfsprekende' wereldbeeld is. Charles Taylor zegt hierover in zijn boek 'A Secular Age':

"Our modern civilization is made up of a host of societies, sub-societies and milieux, all rather different from each other. But the presumption of unbelief has become dominant in more and more of these milieux [...] In order to place the discussion between belief and unbelief in our day and age, we have to put it in the context of this lived experience, and the construals that shape this experience. And this means not only seeing this as more than a matter of different "theories" to explain the same experiences. It also means understanding the differential position of different construals; how they can be lived "naïvely" or "reflectively"; how one or another can become the default option for many people or milieux."<sup>52</sup>

Hoewel Taylor in zijn boek met name spreekt over westerse beschavingen, ben ik van mening dat deze 'oproep' ook in de Israëliëse situatie relevant is. Hoewel religie nog een belangrijke rol speelt, is de discussie tussen religieuze en niet religieuze partijen scherper geworden. Aangezien de seculiere Joden veruit in de meerderheid zijn, is de kans groot dat een bepaald begrip verloren is gegaan. Of beter gezegd; een bepaald inzicht in religieuze zaken. Zoals Taylor aangeeft; juist in de discussie tussen geloof en ongeloof is het belangrijk om de discussie in de juiste (geloofs)context te plaatsen. In dit hoofdstuk wil ik daar een bijdrage

---

<sup>52</sup> Charles Taylor, *A Secular Age* (Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press, 2007), 12, 13.

aan leveren. Het is hier niet mijn bedoeling om een kant te kiezen, de Haredi te verdedigen of op een andere wijze onderdeel uit te maken van het debat. Het is mijn doel om meer inzicht te geven in de door de Haredi beleefde realiteit en de 'logica' die daar in hun argumentatie uit volgt.

### **Argumentatie van de Haredi.**

De religieuze argumenten die door de Haredi gemeenschap naar voren worden gebracht in hun weigering van de militaire dienstplicht zijn divers en verwijzen naar verschillende aspecten van hun geloofs- en belevingswereld. Ik onderscheid drie hoofdargumenten; het probleem van contact met andere soldaten, het belang van studie wat samengaat met de overtuiging dat de Haredi een aparte rol en taak te vervullen hebben, en de overtuiging dat zij op hun eigen wijze ook 'meevechten' maar dan op geestelijk gebied. Deze indeling is niet perfect en er zal af en toe sprake zijn van een (kleine) overlap of verwijzing.

Zoals ik in een vorig hoofdstuk heb genoemd kent de IDF dienstplicht voor zowel mannen als vrouwen. Echter, het debat over de militaire dienstplicht gaat overwegend over de weigering van Haredi mannen, aangezien er vanaf de Status Quo al overeenstemming was dat vrouwen niet hoefde te dienen. Er was vrijwel geen onenigheid onder rabbijnen over de dienstplicht voor vrouwen. Deze zouden ontheven moeten worden van de dienstplicht omdat het volgens de Halakha verboden was voor vrouwen om mannenkleding te dragen en andersom. Daarnaast werd een wapen door hen gezien als onderdeel van mannelijke kledij. De rabbijnen waren van mening dat de belangrijkste taak van vrouwen lag in hun rol als getrouwde vrouw en moeder. Daarnaast zagen zij de IDF als een overheersend mannelijk instituut wat voor zowel religieuze als niet religieuze vrouwen hun moraal schade zou kunnen berokkenen.<sup>53</sup>

#### *De Haredi als 'afgezonderd'.*

Dit laatste argument vertaalt zich ook naar de weigering voor Haredi mannen. De meeste kinderen binnen de Haredi gemeenschap worden zeer beschermd opgevoed, en worden van jongs af aan al gevormd door verschillende Haredi instituties zoals de lagere school (waarbij vaak ook nog sprake is van aparte jongens- en meisjesscholen) en door

---

<sup>53</sup> Etta Bick, "Equality, orthodoxy and politics: the conflict over national service in Israel," *Israel Affairs* 19, No. 3 (2013), 509, 510.



jongerenbewegingen. Het contact met seculiere mannen (en vrouwen) binnen de IDF is voor veel religieuze mannen een grote schok.<sup>54</sup> Nurit Stadler beschrijft hoe zij, terwijl ze door de Haredi wijk 'Meah Shearim' in Jeruzalem loopt, posters tegenkomt die de gevaren van de IDF beschrijft:

"The Nahal (stream) of apostasy keeps flowing. The young boys, who were swept into impure waters, have passed the army's fusion process in its abyss, at the end of which they come out shaped by the mold of its founders, its designers. [...] legitimating enlistment in religious terms is an approval of the abandonment of faith and the Jewish commandments, an authorization that is fatal and is based only on political interests."<sup>55</sup>

Uit deze tekst spreekt de angst dat 'hun jongeren' worden 'overspoeld' door invloeden die niet overeenstemmen met het geloof en de wetten van de Haredi. De Haredi zijn zich bewust van de beïnvloedbaarheid van (jonge) mensen. Zoals ik in een eerder hoofdstuk heb beschreven was Ben Goerion zich hier ook van bewust en zag de IDF als een belangrijk middel om mensen te beïnvloeden en te vormen. De zorg van de Haredi voor hun jongeren is dan ook niet verbazingwekkend, en de Haredi zijn bang dat militaire dienst voor jongeren de reden zal zijn om de Haredi gemeenschap vaarwel te zeggen. Juist de retoriek tegen de IDF kan dan ook gezien worden als een middel van de Haredi om hun eigen identiteit te bevestigen. De weigering van de dienstplicht vervult daarmee de functie van een 'identity marker'.<sup>56</sup>

De aversie richting de IDF komt ook voort uit een transcendent wereldbeeld. Rabbi Eliezer Menahem Schach, tot 2001 leider van de Litouwse gemeenschap in Israël, sprak over het gehele Joodse volk als 'nog steeds levend in de verstrooiing'. Dit betekent dat de staat Israël wordt gezien als een seculiere instelling en niet als een religieus, door God goedgekeurd, instituut. Hierin neemt de ultraorthodoxe gemeenschap afstand van de staat Israël, en aangezien de IDF een belangrijke rol speelt in het verdedigen van de staat is het voor veel Haredi daarmee niet mogelijk om hier onderdeel van uit te maken.<sup>57</sup> Sterker nog, er is de

---

<sup>54</sup> Stuart A. Cohen, "Dilemmas of Military Service in Israel: The Religious Dimension," *The Torah u-madda Journal* 12 (2004), 7, 8.

<sup>55</sup> Nurit Stadler, "Playing with Sacred/Corporeal Identities: Yeshivah Students' Fantasies of Military Participation," *Jewish Social Studies: History, Culture, Society* 13, No. 2 (2007), 156.

<sup>56</sup> Nurit Stadler en Eyal Ben-Ari, "Other-Worldly Soldiers? Ultra-Orthodox Views of Military Service in Contemporary Israel," *Israel Affairs* 9, No. 4 (2003), 21.

<sup>57</sup> Stadler en Ben-Ari, "Other-Worldly Soldiers?," 21.

overtuiging binnen de Haredi gemeenschap dat de verstrooiing Gods straf is en dat deze dan ook gedragen dient te worden. Het is aan God om zijn plan van nationale vernieuwing ten uitvoering te brengen wanneer Hij daar de tijd rijp voor acht. Met de komst van de beloofde Messias zal er pas sprake kunnen zijn van een nieuw Israël, en Zijn komst zal vooraf worden gegaan aan bepaalde tekenen. Zolang deze er niet zijn, is het aan het volk om zich te richten op studie. Het onderdeel uitmaken van de IDF is een vorm van rebellie tegen God en kan zelfs de komst van de Messias vertragen. Het is vanuit deze overtuiging dat de Haredi zich het sterkst onderscheiden van de nationaal religieuze Joden die de stichting van de staat Israël wel beschouwen als een (hoopvolle) gebeurtenis in Gods plan.<sup>58</sup>

Deze overtuiging wordt niet door de hele Haredi gemeenschap gedeeld. In interviews met diverse leden van de Haredi gemeenschap<sup>59</sup> kwamen Nurit Stadler en Eyal Ben-Ari vooral het argument tegen dat het binnen de IDF niet mogelijk was om te leven volgens de regels van de Halakha. Binnen de bescherming van de yeshiva is het mogelijk om het 'ontzag voor dat wat boven is' in stand te houden maar bestaat de angst dat dit binnen de grenzen van het militaire leven verloren zal gaan. Opvallend genoeg blijkt uit deze interviews dat het grootste probleem niet te maken heeft met militaire dienstplicht zelf, maar dat de IDF vooral een seculier en niet een religieus instituut is.<sup>60</sup> Daarnaast zijn er praktische problemen. Het is moeilijk om de religieuze kledingvoorschriften zoals de tzitzit en kippa te combineren met de camouflagekleding van de IDF. Ook de noodzaak om drie keer te bidden op een dag en op bepaalde perioden te vasten zijn moeilijk te combineren met de situatie en de planning binnen de IDF.<sup>61</sup>

### *De Haredi als 'Levieten'.*

In het eerste argument komt vooral terug hoe de Haredi afstand nemen van datgene wat zij als seculier beschouwen, in dit geval de staat en de IDF die daar onlosmakelijk mee verbonden is. In de argumentatie waar ik nu dieper op in wil gaan blijft deze afstand bestaan,

---

<sup>58</sup> Stuart A. Cohen, "The Re-Discovery of Orthodox Jewish Laws Relating to the Military and War (*Hilkhot Tzavah U-Milchamah*) in Contemporary Israel: Trends and Implications," *Israel Studies* 12, No. 2 (2007), 4, 5.

<sup>59</sup> Het gaat hier om ongeveer veertig interviews met yeshiva studenten, rabbis, journalisten, traditionele geleerden en schrijvers uit de Litouwse Haredi gemeenschap in Israël, gehouden tussen 1996 en 1999, wat betekent dat hun argumentatie vooral voortvloeit uit het Askenazi Haredi gedachtengoed. Naast deze interviews hebben Stadler en Ben-Ari zich gebaseerd op interne bronnen als boeken die zijn uitgegeven door Rabbijnen en specifiek bedoeld zijn voor Haredi yeshivastudenten, preken van rabbijnen die zijn vastgelegd op audio, en artikelen en opiniestukken uit Haredi dag- en weekbladen.

<sup>60</sup> Stadler en Ben-Ari, "Other-Worldly Soldiers?," 30-32.

<sup>61</sup> Cohen, "Dilemmas of Military Service in Israel", 11, 12.

maar is er vanuit het beeld van de Haredi sprake van verschillende partijen die ieder een verschillende rol vervullen. Dit beeld is voor de Haredi historisch alsook religieus gegrond in de geschiedenis van de verschillende joodse stammen en komt onder andere tot uiting in het boek 'Olam Hayedidut' (wereld van vriendschap) van Rabbi Shlomo Wolbe. Hij beschrijft hier het Joodse volk als een lichaam, met verschillende lichaamsdelen die ieder een eigen functie te vervullen hebben. De functie van de Haredi is die van religieuze observatie waarvan studie het allerbelangrijkste middel is. In de tijd dat het volk van Israël bestond uit twaalf stammen, was het de taak van de Leviëten om de tempeldienst en daarmee het contact met God te onderhouden. Zij waren in die zin apart gezet, werden in hun onderhoud voorzien door de andere stammen en hoefden in het geval van oorlog niet te vechten. De Haredi beschouwen zich op deze manier als 'moderne Leviëten'. Rabbi Neugerschall spreekt zelfs over Thora studie als essentieel voor de verdediging van het gehele Joodse volk. Sterker nog, de Thora vormt ook een wapen in de strijd. Hoewel de studie dus gegrond is in een spirituele belevingswereld, heeft deze wel degelijk praktische impact op het (voort)bestaan van het Joodse volk.<sup>62</sup>

Op deze wijze vervullen de Haredi dus een beschermende rol. Er zijn verschillende opvattingen hierover; deze bescherming kan gezien worden als een bovennatuurlijk, bijna magische bescherming door studie en gebed, maar wordt ook opgevat als ethische bescherming. Vanuit dit idee is een stad waarin een 'Beth Hamidrash' (een huis van religieuze studie) staat sterker, omdat in dit huis er sprake is van constante (ethische) zelfreflectie.<sup>63</sup> Deze laatste argumentatie is onder andere gebaseerd op psalm 127 vers 1: "Als de HEER het huis niet bouwt, vergeefs zwoegen de bouwers; als de HEER de stad niet bewaakt, vergeefs doet de wachter zijn ronde."<sup>64</sup>

Studie neemt voor de Haredi daarmee een centrale plek in en is een zeer belangrijk argument om dienst te weigeren. Volgens de Haredi is de studie hun 'professie'. De socioloog Lewis Coser spreekt in zijn werk over 'gierige instituties', waarmee hij doelt op 'sociale structuren die een monopolistisch beroep doen op de loyaliteit van haar leden, en de claims die op hen worden gedaan van andere rollen dan diegene die binnen deze structuur

---

<sup>62</sup> Stadler en Ben-Ari, "Other-Worldly Soldiers?", 26-28.

<sup>63</sup> Yuval Jobani en Nahshon Perez, "Toleration and illiberal groups in context: Israel's ultra-orthodox 'society of learners'," *Journal of Political Ideologies* 19, No. 1 (2014), 86, 87.

<sup>64</sup> Eric Peels en Rob van Houwelingen, red., *Studiebijbel in perspectief: Nieuwe Bijbelvertaling* (Heerenveen: Uitgeverij Jongbloed, 2009), Psalm 127:1.

passen zo veel mogelijk probeert te reduceren'. Zowel de IDF als de Haredi gemeenschap zijn in die zin 'gierige instituties' te noemen en voor het merendeel van de Haredi is het noodzakelijk dat zij hun energie en tijd besteden aan studie.<sup>65</sup> Voor veel Haredi is de studie dan ook hetgeen wat de volle aandacht verdient en het om wat voor reden dan ook afwijken hiervan wordt door velen beschouwd als een zonde.<sup>66</sup>

Een ander argument wat hiermee verbonden is, is vooral een psychologisch argument. Rabbi Friedman beschrijft in zijn boek 'Siach Chaim': "'And your slavery is the awe of God from your youth' means that there is a special meaning to the study of the Torah from the time of youth; as is said in the Gemarah: what is learnt at a young age is better retained in memory; thus there is no alternative to learning during youth because it is the best time to study Torah." De leeftijd waarin jonge mannen moeten dienen in de IDF is veelal tussen de 18 en de 24, juist de leeftijd waarin zij het beste in staat zijn om zich de vaardigheden en technieken eigen te maken die belangrijk zijn om op een juiste manier de Torah te bestuderen.<sup>67</sup>

#### *De Haredi als 'bovennatuurlijke strijders'.*

Hierboven beschreef ik al hoe voor de Haredi de studie van de Thora kan worden ingezet als wapen. Yuval Jobani en Nahshon Perez spreken in dit verband als een model van 'mutual cooperation and mutual protection'. Dit idee spreekt van de twee groepen; aan de ene kant de burgers, en aan de andere kant de Thora geleerden. Waar in eerdere argumenten de Haredi zich als volledig afgescheiden zagen van de maatschappij, is er binnen deze argumentatie sprake van wederzijdse bescherming. Zowel de soldaat met het zwaard als de geleerde met het boek zijn nodig; waar de geleerde religieus-ethische bescherming biedt, is het de rol van de soldaat om zich te richten op militaire bescherming. Beiden zijn van elkaar afhankelijk in 'het beschermen van de stad'.<sup>68</sup>

In dit beeld van de religieuze geleerde als een 'strijder' is er enerzijds sprake van een opdracht van God om te studeren, maar anderzijds ook van een geestelijke strijd in de geleerde zelf. De Yeshiva student voert een strijd tegen innerlijke verleidingen en streeft naar een vorm van controle over zijn lichaam en basale verlangens zoals het verlangen naar

---

<sup>65</sup> Cohen, "Dilemmas of Military Service in Israel", 15-17.

<sup>66</sup> Nurit Stadler, Edna Lomsky-Feder en Eyal Ben-Ari, "Fundamentalism's encounters with citizenship: the Haredim in Israel," *Citizenship Studies* 12, No. 3 (2008), 220.

<sup>67</sup> Stadler en Ben-Ari, "Other-Worldly Soldiers?", 29, 30.

<sup>68</sup> Jobani en Perez, "Toleration and illiberal groups", 87.

voedsel, seks, rust, slaap of geweld.<sup>69</sup> Dit is voor hen de belangrijkste strijd om te voeren. In "The Guide Book for Yeshiva Students" staat geschreven:

"The impulse of lust is lurking at your door day and night, every hour, knowing that, in capturing you with the net of passion, you will be controlled by lust, and you will be like a prisoner... since the evil inclination wishes to confuse and humiliate you [the Yeshiva student], to depress you until you have concluded that all your endeavors were for nothing."<sup>70</sup>

Het ideaalbeeld van de religieuze strijder is die van een man die toegewijd en streng is, doorzet ondanks lijden en tegenslag. De weigering om in dienstplicht te treden heeft in deze zin twee kanten; enerzijds kan de Yeshiva student niet in het leger dienen omdat de studie en geestelijke strijd bijdragen aan een existentiële bescherming van niet alleen de gemeenschap, maar het Jodendom in zijn geheel. Anderzijds wordt juist het leger gezien als een bron van alle verleidingen waartegen een geleerde dient te strijden. Het leger is een plek waar de kans het grootste is om deze strijd te verliezen aangezien de verleidingen daar het sterkste zijn. In deze argumentatie wordt het leger enerzijds afgeschilderd als iets waar men afstand van dient te nemen, maar vervult tegelijk juist een identiteitsbevestigende rol voor de Haredi.<sup>71</sup>

Een ander interessant argument wat in lijn ligt met de Haredi als geestelijke strijder is gericht op het lichaam als 'medium'. Zoals ik hierboven heb beschreven is volgens de Haredi de ideale geleerde in staat om een zware geestelijke last te dragen. Kracht wordt daarmee niet gedefinieerd in de vorm van een krachtig lichaam dat gespierd is en een goed uithoudingsvermogen heeft, zoals in het geval van de soldaat, maar in een 'geestelijk lichaam'. Hoewel in de meeste gevallen het fysieke lichaam van de Yeshiva student fragiel is, is hij 'krachtig' in zijn gedachten, overdenkingen en wilskracht op het gebied van studie en zelfdiscipline.<sup>72</sup> Dit benadrukt de rolverdeling; waar juist in het leger een sterk en krachtig fysiek lichaam gewaardeerd wordt, iets wat veel Yeshiva studenten niet hebben, wordt binnen de Haredi gemeenschap een krachtig 'geestelijk lichaam' gewaardeerd, iets waarin zij juist soldaten in de IDF in tekort vinden schieten. Zowel de Yeshiva student als de soldaat kan het beste functioneren in haar 'eigen omgeving' en daarmee elkaar aanvullen in de bescherming en verdediging van Israël.

---

<sup>69</sup> Stadler, "Playing with Sacred/Corporeal Identities", 163.

<sup>70</sup> Stadler, "Playing with Sacred/Corporeal Identities", 164.

<sup>71</sup> Stadler, "Playing with Sacred/Corporeal Identities", 162, 164.

<sup>72</sup> Stadler en Ben-Ari, "Other-Worldly Soldiers?", 28, 29.

Hoewel dit argument vooral een tweedeling lijkt te maken tussen de fysieke en een geestelijke wereld, is er sprake van een vrij unieke Haredi organisatie die de twee werelden bij elkaar lijkt te brengen; de ZAKA. De ZAKA is een organisatie die is opgericht in 1995 en uit ongeveer 900 vrijwilligers bestaat die vrijwel allemaal tot de Haredi gemeenschap behoren. Hun taak is om na een aanslag de veelal uit elkaar gereten lichamen van de slachtoffers te identificeren en te ruimen. Deze lugubere taak voeren zij uit in het licht van de religieuze overtuiging dat met het verzamelen van het lichaam zij ook de ziel van een persoon redden. Zij zien dit als een veel belangrijkere taak dan het dienen in het leger, zoals een vrijwilliger uiteenzet: "That is why I would say that it is much more sacred to be in ZAKA. Your place in Heaven is much higher. If you have saved someone else's life you deserve the world – like we say 'He who saves a soul is one with Israel'". Hoewel de organisatie in eerste instantie op tegenstand stuitte vanuit de Haredi gemeenschap omdat men zich juist afzijdig diende te houden van de maatschappij, is het dienen als vrijwilliger later juist in verband gebracht met de religieuze oproep zich 'op te offeren' als geleerde. Het is vanwege deze reden dat de vrijwilligers wordt toegestaan om tijdelijk hun studie te onderbreken, hoewel dit in principe wordt gezien als zonde. De studie is een vorm van opoffering en daarmee gerechtvaardigd. Deze vorm van opoffering geldt ook voor het vrijwilligerswerk binnen de ZAKA.<sup>73</sup>

### **Conclusie.**

Om een duidelijk beeld te krijgen van de met name religieuze argumentatie van de Haredi in hun weigering van de dienstplicht heb ik drie hoofdargumenten onderscheiden; het probleem van contact met andere soldaten, het belang van studie wat samengaat met de overtuiging dat de Haredi een aparte rol en taak te vervullen hebben, en de overtuiging dat zij op hun eigen wijze ook 'meevechten' maar dan op geestelijk gebied. Deze argumenten zijn echter onlosmakelijk met elkaar verbonden; de studie is voor de Haredi de spil waar alles om draait en waar enkel om zeer uitzonderlijke reden vanaf kan worden geweken, wat zichtbaar werd in de casus van de ZAKA. Bij deze studie hoort het streven naar een zuivere en pure levenswijze, die voor veel Haredi al moeilijk te realiseren is binnen de veilige muren van de Haredi gemeenschap, laat staan binnen de IDF. Daarnaast zijn de Haredi zich bewust van de kneedbaarheid van jonge mannen die juist op de leeftijd waarin ze opgeroepen worden

---

<sup>73</sup> Stadler, Lonsky-Feder en Ben-Ari, "Fundamentalism's encounter", 223-225.

tot de militaire dienstplicht gevormd kunnen worden. Hoewel de Haredi zich afzijdig houden van de Israëliëse maatschappij, is er voor hen wel het idee van het Joodse volk dat niet alleen in strijd is met wereldse machten, maar ook met bovennatuurlijke. In deze vorm van 'gemeenschapsdenken' zijn de Haredi ook strijders, en hebben zelfs een nog belangrijkere rol te vervullen dan de 'aardse' soldaten. Zoals er ook in het leger verschillende soldaten zijn met verschillende functies en talenten, zo strijden ook de Haredi mee door hun studie, levenswijze en (zelf)reflectie. Hoewel er hier, met name vanuit seculiere hoek, diverse argumenten tegenin te brengen zijn, was het belangrijkste doel met dit hoofdstuk om inzicht te geven in de geestelijke wereld die voor de Haredi de basis vormt van hun hele leven(swijze) en daarmee ook hun weigering van de militaire dienstplicht. Echter, hoewel de Haredi vooral door buitenstaanders als een eenheid wordt beschouwd, zijn er binnen de gemeenschap diverse verschillen, ook als het gaat om militaire dienstplicht. Niet alleen tussen rabbijnen, maar ook tussen de verschillende generaties bestaat onenigheid. Hier zal ik in hoofdstuk 4 dieper op ingaan.





# Hoofdstuk 4: Een generatiekloof? Verschillen tussen generaties in houding t.o.v. dienen in de IDF.

## **Inleiding.**

In het vorige hoofdstuk heb ik het vooral gehad over de diverse argumenten die door de Haredi naar voren worden gebracht in hun weigering van de dienstplicht. Het beeld wat daaruit naar voren kan komen, is dat de Haredi een hechte, eensgezinde gemeenschap is, en zo wordt ze veelal ook van buitenaf beschouwd. Er wordt door de ultraorthodoxe rabbijnen ook weinig geschreven over de weigering van de militaire dienstplicht, in tegenstelling tot de nationaal religieuze rabbijnen, wat bijdraagt aan dit beeld van eensgezindheid. De reden hiervoor is dat er maar weinig sprake is van Haredi die in militaire dienst treden en het daarmee maar een 'klein issue' lijkt te zijn. Daarnaast is de militaire dienstplicht onlosmakelijk verbonden met de staat Israël, waarvan de Haredi afstand willen nemen zoals ik in het vorige hoofdstuk uiteen heb gezet.<sup>74</sup>

In recente interviews met jonge Haredi wordt echter wel een nieuwe, interessante ontwikkeling zichtbaar. Hoewel zowel oudere als jonge Haredi nog veel waarde hechten aan het zich gescheiden houden van de rest van de wereld en hun door God gegeven taak serieus willen nemen, is er wel sprake van nuanceverschillen tussen de generaties. In dit hoofdstuk wil ik deze verder uitwerken en antwoord geven op de vraag: 'In hoeverre onderscheiden jongere Haredi zich van de oudere generatie t.o.v. de weigering van de militaire dienstplicht?'. Ik heb gekozen voor de formulering 'in hoeverre' omdat duidelijk zal worden dat jonge Haredi zich niet volledig afzetten tegen de ouderen, maar enkel in bepaalde aspecten afwijken. Het overkoepelende wereldbeeld wat ik met name in hoofdstuk 3 heb beschreven blijft ook voor jonge Haredi centraal in hun denken. Echter, de situatie waarin met name de jongere generatie Haredi is opgegroeid is anders, en dit leidt tot andere, nieuwe ideeën.

---

<sup>74</sup> Stuart A. Cohen, "The Re-Discovery of Orthodox Jewish Laws Relating to the Military and War (*Hilkhot Tzavah U-Milchamah*) in Contemporary Israel: Trends and Implications," *Israel Studies* 12, No. 2 (2007), 4, 5.

### **De staat als vanzelfsprekend(er) voor jonge Haredi.**

Het meest belangrijke aspect wat de oudere generatie van de jongere generatie onderscheidt is hun houding ten opzichte van de staat Israël. De oudere generatie verzet zich nog sterker tegen het idee van de Israëlische staat omdat zij zichzelf nog steeds beschouwen als levend in 'de verstrooiing'. Jongere Haredi zijn echter opgegroeid in een situatie waarin de staat Israël al gevestigd is, en heeft voor hen daarmee een bepaalde vanzelfsprekendheid gekregen. Het idee van het leven in de verstrooiing is daardoor voor hen minder sprekend dan voor de oudere generatie. Vandaaruit groeit onder een deel van de jonge Haredi het verlangen om ook een bijdrage te leveren in de vorm van militaire dienst. Daarnaast dringt bij hen de oproep van de niet-Haredi om te dienen sterker door dan bij de oudere generatie die zich hier sterker tegen verzetten. Het lijkt dan ook met name de oudere generatie te zijn die de IDF beschouwt als een 'bron van alle kwaad' terwijl een jongere generatie Haredi speelt met het idee om toch te dienen.<sup>75</sup>

### **Het hoge ideaal van de geleerde.**

Een tweede aspect heeft te maken met het ideaal van de 'geleerde'. Tijdens interviews met yeshivastudenten<sup>76</sup> ontdekte Nurit Stadler een bepaalde contradictie ten opzichte van dit ideaal. Hoewel de studenten enerzijds dit ideaal onderstrepen, met name het belang van Thorastudie, blijken velen ook moeite te hebben om dit ideaal te verwezenlijken. Zij twijfelen of het wel mogelijk is om dit ideaal te bereiken. Om dit ideaal te bereiken is een ascetische levensstijl nodig die voor velen onmogelijk te realiseren is met andere verantwoordelijkheden zoals het onderhouden van een gezin. Zo is het voor vaders moeilijk om te beseffen dat hun zoon het ideaal van de geleerde wellicht niet kan realiseren. Stadler benoemt hoe deze 'teleurstelling' lijkt te wijzen op het gebrek aan een alternatief voor het masculiene ideaal van vroomheid. Vandaaruit lijkt een verlangen te zijn gegroeid onder jonge Haredi om op meer praktische wijze dienend bezig te zijn, waar dienen in de IDF een mogelijkheid zou kunnen zijn. De aspecten die horen bij het ideaal van de geleerde; doorzettingsvermogen, excelleren en wilskracht blijven opvallend genoeg bewaard in hun idee van dienen in de IDF. Dit lijkt te resoneren met het idee van jonge seculiere Israëli's die het dienen in de IDF als een initiatie

---

<sup>75</sup> Nurit Stadler en Eyal Ben-Ari, "Other-Worldly Soldiers? Ultra-Orthodox Views of Military Service in Contemporary Israel," *Israel Affairs* 9, No. 4 (2003), 41-43.

<sup>76</sup> Het gaat hier om jonge Haredi uit de Litouwse gemeenschap in Jeruzalem en Bnei Brak, geïnterviewd tussen 1997 en 2005. De Litouwse Haredi staan in de Azkenazi traditie, die in bepaalde aspecten afwijkt van de Sephardi traditie. In de interviews werd hen geen directe vraag gesteld over het dienen in het leger, maar dit kwam spontaan op tijdens de verschillende gesprekken.

naar mannelijkheid en burgerschap beschouwen. Ook jonge Haredi's laten het verlangen zien om zich te willen bewijzen, maar voor hen is het excelleren in het leger ook een vorm van toewijding en vroomheid, zoals dit ook voor het ideaal van de geleerde geldt. Dit blijft echter vooral een interne discussie en wordt niet snel naar buiten gebracht, omdat de Haredi hun tegenstanders geen munitie willen geven.<sup>77</sup> Het is dus geen vorm van rebellie waarin de jonge generatie zich afzet tegen de oude generatie. Er is nog steeds een bepaalde consensus over de roeping om gescheiden en vroom te leven, maar voor jonge Haredi is het idee om in het leger te dienen (in ieder geval in hun fantasie) een nieuwe vorm van uitdaging om vroom te leven.

### **Economische motieven.**

Een derde aspect heeft vooral te maken met economische omstandigheden. Bij het ideaal van de geleerde hoort ook een sobere, eenvoudige levensstijl. Echter, voor veel jonge Haredi is het bijna niet mogelijk om rond te komen en zoeken ze naar alternatieven voor inkomsten, ook buiten de 'muren' van de gemeenschap. Het leven in afzondering, gescheiden van de maatschappelijke en politieke wereld in Israël blijft een ideaal, maar vooral de jongere generatie Haredi laat zich meer beïnvloeden door ontwikkelingen buiten de gemeenschap, en wordt er door bovenstaande aspecten ook meer toe gedwongen dan de oudere generatie. Er is echter hierin geen sprake van rebellie, de kernidealen van de Haredi worden ook nog door deze jonge Haredi hoog gehouden. In dat opzicht vertelde jonge Haredi in interviews aan Stadler dat zij zich in hun verlangen om deel te nemen aan het leger zich niet begrepen voelden door de oudere rabbi's. Deze zien (volgens de jonge Haredi) hun verlangen naar participatie in het leger als een manier om afstand te nemen van het leven in de Yeshiva.<sup>78</sup>

### **Conclusie.**

Hoewel zowel de oudere als de jongere generatie Haredi de kernaspecten van de gemeenschap onderschrijven, is er met name sinds 1990 een toenadering zichtbaar van jonge Haredi richting de IDF, maar ook richting de brede Israëlische maatschappij. Hoewel de

---

<sup>77</sup> Nurit Stadler, "Playing with Sacred/Corporeal Identities: Yeshivah Students' Fantasies of Military Participation," *Jewish Social Studies: History, Culture, Society* 13, No. 2 (2007), 165-168.

<sup>78</sup> Nurit Stadler, Edna Lomsky-Feder en Eyal Ben-Ari, "Fundamentalism's encounters with citizenship: the Haredim in Israel," *Citizenship Studies* 12, No. 3 (2008), 220-223.

grenzen blijven bestaan, lijken jonge Haredi daar makkelijker overeen te kunnen kijken dan de oudere generatie. Het idee van leven in de verstrooiing is sterker onder de oude generatie die zich daardoor sterker afzetten tegen de staat en de maatschappij. Het ideaal van de ascetische geleerde die leeft in soberheid en zich volledig toewijdt aan studie blijft ook voor de jongere generatie een ideaal om naar te streven, maar voor velen is dit ideaal economisch of cognitief niet haalbaar. Dit draagt mede bij aan het verlangen om op een andere wijze een bijdrage te leveren, maar ook om zich te bewijzen. In hun ideeën over militaire dienstplicht is juist de uitdaging in het leger niet om enkel hun doorzettingsvermogen of wilskracht te tonen, maar ook hun toewijding en vroomheid, zoals dit ook geldt voor de geleerde. Met name de oudere generatie lijkt de roep van de jongere generatie op te vatten als een poging om te breken met de Yeshiva, maar voor jongeren lijkt het juist een verlangen om op een nieuwe manier vorm te geven aan hun Haredi identiteit. Er is geen sprake van breken met hun wereldbeeld, maar een poging om hier op een nieuwe manier invulling aan te geven.

## Conclusie.

Ik ben mijn scriptie begonnen met enkele nieuwsberichten die verschillende tendensen weerspiegelden in het debat rond de militaire dienstplicht in Israël. Het streven om mensen met zeer diverse wereldbeelden, en op momenten botsende wereldbeelden, in vrede naast elkaar te laten leven is niet enkel in de Israëlische maatschappij een grote uitdaging. Zeker wanneer het niet enkel meer om ideeën gaat maar om gebruiken, handelingen of rituelen die direct van invloed zijn op de gehele maatschappij, kunnen de emoties hoog oplopen. Ik ben van mening dat in veel van deze discussies onbegrip een belangrijke rol speelt in het verergeren van het conflict. Hoewel ik zeker niet wil zeggen dat religieuze mensen altijd het slachtoffer zijn in deze discussies, valt het me wel op dat de status quo tegenwoordig veelal wordt bepaald door niet-religieuze mensen. Het risico hiervan is dat de religie van de ander niet meer wordt bepaald door de religieuze persoon zelf, maar wordt ingevuld in termen die passen bij de niet-religieuze meerderheid. Wanneer wat religie is wordt bepaald door de tegenstander, is het niet zo moeilijk meer het debat naar eigen hand te zetten, maar daarmee gaat wel de stem van de religieuze persoon verloren. En wellicht ook mogelijkheden tot oplossingen die recht doen aan de democratische waarde van de gelijkwaardigheid van ieder mens.

Het doel van mijn onderzoek was niet om een oplossing te geven voor het debat in Israël; daarvoor is het te complex en vraagt meer interdisciplinair onderzoek. Vanuit het perspectief van religiewetenschappen heb ik echter inzicht willen geven in de religieuze belevingswereld van ultraorthodoxe Joden in Israël. De hoofdvraag van dit onderzoek luidde dan ook: Welke rol speelt de religieuze dimensie in de argumentatie van de leden van de ultraorthodoxe gemeenschap in het debat rond de militaire dienstplicht in Israël?

Om deze vraag te beantwoorden heb ik in hoofdstuk 1 uitgewerkt wat de rol is van de militaire dienstplicht in Israël. De dienstplicht was voor Ben-Goerion één van de instrumenten om eenheid te creëren onder de grote culturele diversiteit die kenmerkend was voor Israël bij haar oprichting. Nog steeds vervult de dienstplicht voor veel Israëliërs een bepaalde initiatie voor burgerschap, hoewel dit aspect in de afgelopen decennia met name onder jongeren is afgenomen onder de invloed van Westerse individuele waarden. Echter, nog steeds speelt de

IDF een belangrijke rol in het creëren van een nationaal gevoel en is de dienstplicht een belangrijke factor in het creëren van een Israëlische identiteit.

In hoofdstuk 2 ben ik dieper ingegaan op de uitzonderingspositie van de Haredi. Deze kent haar oorsprong in de zogenaamde 'Status Quo compromis', een verzameling van afspraken van Ben-Goerion en religieuze groeperingen in het bouwen van de staat Israël. In 1948 ging het om enkele honderden geleerden, en werd dit initiatief gesteund door de rest van de bevolking. Na de gruwelijkheden van de Holocaust werd door velen het studeren van de Haredi beschouwd als een instandhouding of heropleving van de Joodse cultuur waarvan zoveel verloren was gegaan. Echter, sindsdien zijn de aantallen yeshivastudenten die worden uitgezonderd van militaire dienstplicht enorm toegenomen, van enkele honderden naar tienduizenden. Dit heeft inmiddels grote praktische consequenties; met name op financieel gebied wordt er door de Haredi op deze manier een groot beroep gedaan op de financiële middelen van de staat. Dat er minder rekruten beschikbaar zijn lijkt in de afgelopen decennia een kleiner probleem te zijn dan de grote financiële kosten.

Het derde hoofdstuk vormt de kern van dit onderzoek; de religieuze argumentatie van de Haredi t.o.v. de militaire dienstplicht. Ik onderscheid hier drie hoofdargumenten, die in de praktijk echter niet los van elkaar gezien kunnen worden. De eerste is het belang van studie die de spil vormt van het ultraorthodoxe leven. Het studeren wordt door de Haredi, samen met de bijbehorende zuivere en pure levensstijl als opdracht van God beschouwd en hier mag slechts onder zeer bijzondere omstandigheden van worden afgeweken. Hier komt ook het tweede argument uit voort; dat zij wel degelijk 'meestrijden', maar een andere rol vervullen dan soldaten in de algehele bescherming van het Joodse volk. Hun gevecht is niet fysiek, maar gaat om geestelijke zaken en is in hun ogen daarmee zelfs nog belangrijker dan het fysieke vechten. In hun studie, levensstijl en (zelf)reflectie leveren zij een geestelijke en ethische vorm van bescherming. Dit is al een uitdaging binnen de beschermende muren van de Haredi gemeenschap, laat staat binnen de IDF zelf. Hieruit volgt het derde argument; dat het juist nodig is om zich af te zonderen om deze rol te vervullen. Hier speelt ook het besef mee dat juist op jonge leeftijd Haredi nog te trainen en te vormen zijn. Hoewel dit in de kern het gedachtegoed van de Haredi vormt t.o.v. de militaire dienstplicht, onderscheiden verschillende groepen Haredi zich vooral in de mate waarop ze zich verhouden tot deze vraagstukken; sommigen zijn daarin strakker dan anderen. Daarnaast is mijn onderzoek

vooral gebaseerd op het werk van Nurit Stadler et al onder de Litouwse gemeenschap, die in de Azkenazi traditie staat. Sephardische Haredi wijken op bepaalde gebieden hiervan af, maar hier heb ik geen onderzoek naar gedaan. Ook is er recenter sprake van een generatieverschil, dit heb ik verder uitgewerkt in het vierde hoofdstuk.

Sinds begin jaren '90 is er onder jonge Haredi een ontwikkeling zichtbaar in het denken over het dienen in de IDF. Waar de oudere generatie nog een sterke nadruk legt op het leven in de verstrooiing, is het voor de jongeren vanzelfsprekender geworden om te leven in de staat Israël. Daarnaast is het ideaal van de geleerde voor velen te hoog gegrepen en is de sobere en afgescheiden levensstijl voor velen economisch gezien niet haalbaar. Hoewel deze overtuigingen door het merendeel van de jonge Haredi niet in praktijk worden gebracht, spelen ze wel met het idee om te dienen. Opvallend genoeg zien zij dit niet als een breken met de Haredi gemeenschap, iets waar vooral de oudere generatie bang voor is, maar een nieuwe manier om de uitdaging van het vrome leven vorm te geven.

Het is te zeggen dat de Haredi hiermee in een andere wereld leven dan de seculiere Jood. Zij hebben een roeping, een opdracht van God ontvangen. Dit levert spanningen op; hoewel ze zelf in de verstrooiing leven, zijn ze ook verbonden met de staat Israël. Hoewel ze afgezonderd leven, blijkt het voor velen niet mogelijk om deze levenswijze in stand te houden en wordt er meer en meer contact gezocht met de wereld om hen heen, vooral door jonge Haredi. Wat betreft financiële middelen zijn ze gebonden aan de staat, en in hun onderbouwing van het streven naar studie en een vroom leven wordt niet alleen hun eigen gemeenschap betrokken maar de gehele Joodse gemeenschap.

### **Verder onderzoek.**

Ik ben van mening dat juist deze ontwikkelingen openingen kunnen bieden voor beleidsmakers en seculiere joden in Israël. In mijn onderzoek heb ik er naar gestreefd om meer inzicht te geven in de religieuze dimensie die zo bepalend is voor de keuzes die door de Haredi worden gemaakt. Mijn onderzoek is gebaseerd op teksten uit diverse disciplines: antropologie, sociologie, politicologie, rechten en wetgeving en anderen. Voor een goed inzicht in de problematiek rond weigering van de militaire dienstplicht in Israël is dan ook breder en dieper interdisciplinair onderzoek nodig. Het is mijn streven geweest om hier vanuit religiewetenschappelijk perspectief in mijn onderzoek een bijdrage aan te leveren.





# Bibliografie.

Adler, Shannan Butler. "Israel's Haredim Effect: Theocracy in a Democratic State," MALS Mentor: Ralph D. Nurnberger. Ma Thesis, *Georgetown University* (2014).

Barak-Erez, Daphne. "Law and Religion under the Status Quo Model: Between Past Compromises and Constant Change." *Cardozo Law Review* 30, No. 6 (2009), 2495-2507.

Berck, Peter en Jonathan Lipow. "Military Conscription and the (Socially) Optimal Number of Boots on the Ground." *Southern Economic Journal* 78, No. 1 (2011), 95-106.

Bick, Etta. "Equality, orthodoxy and politics: the conflict over national service in Israel." *Israel Affairs* 19, No. 3 (2013), 505-525.

Cohen, Stuart A. "The Israel Defense Forces (IDF): From a 'People's Army' to a 'Professional Military' - Cause and Implications." *Armed Forces & Society* 21, No. 2 (1995), 237-254.

Cohen, Stuart A. "Dilemmas of Military Service in Israel: The Religious Dimension." *The Torah u-madda Journal* 12 (2004), 1-23.

Cohen, Stuart A. "The Re-Discovery of Orthodox Jewish Laws Relating to the Military and War (*Hilkhot Tzavah U-Milchamah*) in Contemporary Israel: Trends and Implications." *Israel Studies* 12, No. 2 (2007), 1-28.

Fox, Jonathan en Jonathan Rynhold. "A Jewish and Democratic State? Comparing Government Involvement in Religion in Israel with other Democracies." *Totalitarian Movements and Political Religions* 9, No. 4 (2008), 507-531.

Hofnung, Menachem. "Ethnicity, Religion and Politics in Applying Israel's Conscription Law." *Law & Policy* 17, No. 3 (1995), 311-340.

Jobani, Yuval en Nahshon Perez. "Toleration and illiberal groups in context: Israel's ultra-orthodox 'society of learners'." *Journal of Political Ideologies* 19, No. 1 (2014), 78-98.

Kimmerling, Baruch. "Determination of the Boundaries and Frameworks of Conscription: Two Dimensions of Civil-Military Relations in Israel." *Studies in Comparative International Development* 14, No. 1 (1979), 22-41.

Lange, Nicholas de. *An Introduction to Judaism: second edition*. Cambridge: University Press, 2000.

Lomsky-Feder, Edna en Eyal Ben-Ari, red. *The Military and Militarism in Israeli Society*. New York: State University of New York Press, 1999.

Neusner, Jacob en Alan J. Avery-Peck. ed. *The Blackwell Companion to Judaism*. Oxford: Blackwell Publishers Ltd, 2000.

Peels, Eric en Rob van Houwelingen. red. *Studiebijbel in perspectief: Nieuwe Bijbelvertaling*. Heerenveen: Uitgeverij Jongbloed, 2009).

Perlmutter, Amos. *Military and Politics in Israel: Nation-Building and Role Expansion*. Heruitgave met nieuw voorwoord. London: Frank Cass and Company Limited, 1977.

Polizer, Jay M. "Peace Makers or Draft Dodgers: Haredi Resistance to Israeli Military Conscription." Begeleid door: Karen Feste. Ma Thesis, *University of Denver: Electronic Theses and Dissertations*. Paper 519.

Poutvaara, Panu en Andreas Wagener. "To draft or not to draft? Inefficiency, generational incidence, and political economy of military conscription." *European Journal of Political Economy* 23, No. 4 (2007), 975-987.

Ravitzky, Aviezer. *Messianism, Zionism, and Jewish Religious Radicalism*. Chicago: The University of Chicago Press, 1996.

Røislien, Hanne Eggen. "Religion and Military Conscription: The Case of the Israel Defense Forces (IDF)." *Armed Forces & Society* 39, No. 2 (2012), 213-232.

Stadler, Nurit. "Playing with Sacred/Corporeal Identities: Yeshivah Students' Fantasies of Military Participation." *Jewish Social Studies: History, Culture, Society* 13, No. 2 (2007), 155-178.

Stadler, Nurit en Eyal Ben-Ari. "Other-Worldly Soldiers? Ultra-Orthodox Views of Military Service in Contemporary Israel." *Israel Affairs* 9, No. 4 (2003), 17-48.

Stadler, Nurit, Edna Lomsky-Feder en Eyal Ben-Ari. "Fundamentalism's encounters with citizenship: the *Haredim* in Israel." *Citizenship Studies* 12, No. 3 (2008), 215-231.

Taylor, Charles. *A Secular Age*. Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press, 2007.

Zemlinskaya, Yulia. "Between Militarism and Pacifism: Conscientious Objection and Draft Resistance in Israel." *Central European Journal of International and Security Studies* 2 No. 1 (2010), 9-35.